

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ
Кафедра економіки та підприємництва ім. проф. І. М. Брюховецького

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній ступінь – «Магістр»

**на тему: «ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФЕРМЕРСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО
ВИКОРИСТАННЯ»**

Виконав:

Сельський Андрій Михайлович
студент спеціальності
076 «Підприємництво, торгівля та
біржова діяльність»

Керівник:

Терещенко Світлана Іванівна
Професор кафедри економіки та
підприємництва ім. проф. І.М. Брюховецького

Рецензент:

Хованський Василь
Директор ТОВ «Будресурспостачання»

Суми – 2023

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет

Економіки і менеджменту

Кафедра

Економіки та підприємництва ім. проф.

І.М. Брюховецького

Освітній ступінь

Магістр

076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Спеціальність

Завідувач кафедри

« ____ » _____

Затверджую:

С. Терещенко

2023 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Сельського Андрія Михайловича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи: Виробничий потенціал фермерського господарства та напрями підвищення ефективності його використання

2. База практичного дослідження: ФГ «Шайденко Т.М» Сумського району Сумської області

керівник роботи **Терещенко Світлана Іванівна, д.е.н., професор**

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по університету від _____

2023 р. № _____

3. Строк подання студентом закінченого проекту (роботи)

_____ грудня 2023 року

4. Вихідні дані до проекту (роботи):

праці вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчо-нормативна база, статистичні дані, аналітичні дані підприємства, власні джерела

5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

узагальнено поняття «потенціал» та «виробничий потенціал», а також розглянуто їх роль у господарській діяльності підприємства;

обґрунтовано поняття ефективності та результативності господарської діяльності в умовах ефективного використання обмежених ресурсів підприємства;

висвітлено джерела формування ресурсів підприємства, які входять до складу його виробничого потенціалу;

здійснено оцінку використаного виробничого потенціалу ФГ «Шайденко Т.М», яке знаходиться в Сумському районі Сумської області;

проаналізовано результати виробничо-фінансової діяльності підприємства та визначено вплив функціонування ресурсного потенціалу;

надано рекомендації щодо шляхів модернізації виробничого потенціалу з метою підвищення ефективності господарської діяльності ФГ «Шайденко Т.М», яке знаходиться в Сумському районі Сумської області.

6. Дата видачі завдання

21 вересня 2022 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів підготовки кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення та затвердження теми дослідження, складання плану – графіку виконання роботи	вересень 2022 р.	виконано
2.	Підбір та аналіз літературних джерел, підготовка першого теоретичного розділу	жовтень - грудень 2022 р.	виконано
3.	Збір аналітичної інформації, обробка результатів дослідження та підготовка другого розділу роботи	травень-липень 2023 р.	виконано
4.	Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи	вересень - жовтень 2023 р.	виконано
6.	Підготовка висновків, пропозицій та узгодження з керівником	листопад 2023 р.	виконано
7.	Перевірка на автентичність, опрацювання зауважень керівника.	23 листопада 2023 р.	виконано
8.	Підготовка кінцевого варіанту кваліфікаційної роботи	10 грудня 2023 р.	виконано
9.	Рецензування кваліфікаційної роботи	12 – 14 грудня 2023 р.	виконано
10.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі, деканат	13 грудня 2023 р.	виконано
11.	Підготовка доповіді, презентації до кваліфікаційної роботи та її попередній захист	18-20 грудня 2023 р.	виконано
12.	Захист кваліфікаційної роботи	22 грудня 2023 р.	виконано

Студент _____

Сельський А.М.

Керівник роботи _____

Терещенко С.І.

Перевірку на автентичність проведено.
Кваліфікаційна робота допущена до захисту

Баранік Н.М.
Лищенко М.О.

АНОТАЦІЯ

Сельський А.М. Виробничий потенціал фермерського господарства та напрями підвищення ефективності його використання – Рукопис

Кваліфікаційна робота на здобуття ОС «Магістр» за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», Сумський національний аграрний університет, Суми, 2023.

В умовах суворої конкуренції, коли підприємство стикається з завданням не лише завоювати свою частку на ринку, але й успішно утримувати її при ефективному функціонуванні, виробничий потенціал стає одним із найбільш важливих ринкових ресурсів і ключовим інструментом в конкурентній боротьбі. Оцінка накопиченого виробничого потенціалу, розробка стратегії розвитку та його інтеграція у виробничо-господарську діяльність фермерського господарства, а також створення відповідної системи та механізму управління виробничим потенціалом є завданнями високого пріоритету для забезпечення ефективного використання наявних ресурсів і досягнення результативності у виробничо-господарській діяльності підприємства в умовах ринкової конкуренції. Актуальна оцінка впливу виробничого потенціалу на підвищення результативності підприємства породжує нові виклики у сфері модернізації виробничого потенціалу та вимагає переосмислення управління не лише самим виробничим потенціалом, але й підприємством в цілому. У контексті технологічних змін і інноваційного розвитку виробництва вирішальне значення набуває розуміння потенціалу підприємства як показника ефективного виконання виробничих операцій і максимального використання технологічних можливостей. З цим пов'язана необхідність вирішення вищезазначених завдань, що стає особливо актуальною і важливою для підприємств аграрного сектору економіки, що і послужило основою для вибору теми магістерської кваліфікаційної роботи.

Аналіз етапів еволюції наукових знань щодо економічних ресурсів та вивчення понятійно-категоріального апарату в контексті сутності терміну "ресурси" дозволяє узагальнити отримані результати та визначити поняття "ресурси аграрних підприємств". Це визначення розглядає ресурси як комплексно пов'язані природні, матеріальні, нематеріальні, фінансові, трудові, часові та інформаційні засоби, які, взаємодіючи один з одним та враховуючи вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, забезпечують неперервну діяльність аграрного підприємства з метою отримання максимального прибутку враховуючи економічні, екологічні та соціальні аспекти. Враховуючи різноманітність класифікацій та особливості типізації ресурсів, пропонується визначити основні категорії ресурсів аграрного підприємства як матеріальні, нематеріальні, фінансові, трудові, земельні, інформаційні, часові та підприємницькі. Для вдосконалення класифікації запропоновано розширити її шляхом додавання ознак інформаційних (за ступенем достовірності, надійності, шляхом передачі, каналом передачі, сферою використання) та розробити класифікацію часових ресурсів (за ефективністю використання,

галузевою приналежністю, швидкістю прийняття рішень, використанням часу з урахуванням сезонності виробництва).

Ключові слова: потенціал, виробничий потенціал, ресурси, виробничо-господарська діяльність підприємства, кластеризація підприємств

SUMMARY

Selskyi A.M. Production potential of farming and directions for increasing the efficiency of its use – Manuscript.

Qualifying work for obtaining the Master's degree in specialty 076 "Entrepreneurship, trade and stock market activity", Sumy National Agrarian University, Sumy, 2023.

Assessment of the accumulated production potential, development of a development strategy and its integration into the production and economic activity of the farm, as well as the creation of an appropriate system and mechanism for the management of production potential are tasks of high priority to ensure the effective use of available resources and achieve effectiveness in the production and economic activity of the enterprise in the conditions market competition. Assessment of the accumulated production potential, development of a development strategy and its integration into the production and economic activity of the farm, as well as the creation of an appropriate system and mechanism for the management of production potential are tasks of high priority to ensure the effective use of available resources and achieve effectiveness in the production and economic activity of the enterprise in the conditions market competition. An up-to-date assessment of the impact of the production potential on increasing the productivity of the enterprise creates new challenges in the field of modernization of the production potential and requires a rethinking of the management not only of the production potential itself, but also of the enterprise as a whole. In the context of technological changes and innovative development of production, the understanding of the potential of the enterprise as an indicator of effective performance of production operations and maximum use of technological capabilities becomes crucial. This is connected with the need to solve the above-mentioned tasks, which becomes especially relevant and important for the enterprises of the agrarian sector of the economy, which served as the basis for choosing the topic of the master's qualification thesis. The analysis of the stages of the evolution of scientific knowledge regarding economic resources and the study of the conceptual and categorical apparatus in the context of the essence of the term "resources" allows to generalize the obtained results and define the concept of "resources of agricultural enterprises". This definition considers resources as complexly connected natural, material, non-material, financial, labor, time and information resources, which, interacting with each other and taking into account the influence of external and internal factors, ensure the continuous activity of an agricultural enterprise with the aim of obtaining maximum profit, taking into account the economic, environmental and social aspects. Taking into account the variety of classifications and peculiarities of the typification of resources, it is

proposed to define the main categories of resources of an agricultural enterprise as material, immaterial, financial, labor, land, information, time and business. In order to improve the classification, it is proposed to expand it by adding information features (by the degree of reliability, reliability, transmission method, transmission channel, scope of use) and to develop a classification of time resources (by efficiency of use, branch affiliation, speed of decision-making, use of time taking into account the seasonality of production) .

Keywords: potential, production potential, resources, production and economic activity of the enterprise, clustering of enterprises

ЗМІСТ

ВСТУП

.....8

РОЗДІЛ І. РОЛЬ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....

12

РОЗДІЛ ІІ. ОЦІНКА ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ФГ «ШАЙДЕНКО Т.М.» СУМСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ...23

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства.....23

2.2 Оцінка ефективності використання ресурсів підприємством.....30

2.3 Внутрішні та зовнішні чинники впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств.....37

РОЗДІЛ ІІІ. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА.....43

3.1 Вдосконалення методичного підходу до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.....43

3.2 Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.....50

3.3 Напрями підвищення ефективності використання виробничих ресурсів підприємством.....56

ВИСНОВКИ

.....64

СПИСОК

ВИКОРИСТАНИЛ

ДЖЕРЕЛ

.....67

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах суворої конкуренції, коли підприємство стикається з завданням не лише завоювати свою частку на ринку, але й успішно утримувати її при ефективному функціонуванні, виробничий потенціал стає одним із найбільш важливих ринкових ресурсів і ключовим інструментом в конкурентній боротьбі.

Оцінка накопиченого виробничого потенціалу, розробка стратегії розвитку та його інтеграція у виробничо-господарську діяльність фермерського господарства, а також створення відповідної системи та механізму управління виробничим потенціалом є завданнями високого пріоритету для забезпечення ефективного використання наявних ресурсів і досягнення результативності у виробничо-господарській діяльності підприємства в умовах ринкової конкуренції.

Актуальна оцінка впливу виробничого потенціалу на підвищення результативності підприємства породжує нові виклики у сфері модернізації виробничого потенціалу та вимагає переосмислення управління не лише самим виробничим потенціалом, але й підприємством в цілому. У контексті технологічних змін і інноваційного розвитку виробництва вирішальне значення набуває розуміння потенціалу підприємства як показника ефективного виконання виробничих операцій і максимального використання технологічних можливостей. З цим пов'язана необхідність вирішення вищезазначених завдань, що стає особливо актуальною і важливою для підприємств аграрного сектору економіки, що і послужило основою для вибору теми магістерської кваліфікаційної роботи.

Проблемам стратегічного аналізу діяльності підприємства загалом та стратегічного аналізу його виробничого потенціалу зокрема присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: І. Ансоффа, П.Л. Гордієнка, С.З. Мошенського, О.В. Олійник, Г.І. Кіндрацької, А.Г. Загороднього, К.І.Радченка, М.І. Ковальчука, С.І. Терещенко. Вивчення опублікованих праць виявило, що на сьогодні в науковій літературі немає єдиної думки щодо

необхідності проведення стратегічного аналізу виробничого потенціалу та визначення його ролі в процесі формування стратегії розвитку підприємства.

Мета і завдання дослідження. Метою написання магістерської кваліфікаційної роботи є встановлення ролі виробничого потенціалу підприємства в підвищенні ефективності його господарської діяльності. Для досягнення цієї цілі були сформульовані та вирішені наступні завдання:

- узагальнено поняття «потенціал» та «виробничий потенціал», а також розглянуто їх роль у господарській діяльності підприємства;
- обґрунтовано поняття ефективності та результативності господарської діяльності в умовах ефективного використання обмежених ресурсів підприємства;
- висвітлено джерела формування ресурсів підприємства, які входять до складу його виробничого потенціалу;
- здійснено оцінку використаного виробничого потенціалу ФГ «Шайденко Т.М», яке знаходиться в Сумському районі Сумської області;
- проаналізовано результати виробничо-фінансової діяльності підприємства та визначено вплив функціонування ресурсного потенціалу;
- надано рекомендації щодо шляхів модернізації виробничого потенціалу з метою підвищення ефективності господарської діяльності ФГ «Шайденко Т.М», яке знаходиться в Сумському районі Сумської області.

Предметом дослідження стали теоретичні, методичні та практичні аспекти, пов'язані з визначенням ролі виробничого потенціалу у підвищенні результативності господарської діяльності підприємства.

Об'єктом дослідження є процес обґрунтування важливості виробничого потенціалу у господарській діяльності сільськогосподарського підприємства.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження слугували фундаментальні дослідження вчених і практиків з проблем формування і використання виробничого потенціалу і його ролі у господарській діяльності підприємства. Теоретична значимість полягає в

уточненні теоретичних положень та методичних основ ефективності використання виробничого потенціалу в господарській діяльності підприємства.

В роботі використано наступні методи: *історико-економічний метод* – при аналізі теоретичних та методологічних основ дослідження проблеми; *метод порівняльного аналізу* - при аналізі показників динаміки та ефективності використання структурних елементів виробничого потенціалу підприємства; *монографічний метод* – для оцінки формування виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства; *розрахунковий метод* – для визначення обсягів реалізації продукції за умов ефективного використання структурних елементів виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства; *абстрактно-логічний* – для розробки рекомендацій щодо модернізації структурних елементів виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства на прикладі ФГ «Шайденко Т.М», яке знаходиться в Сумському районі Сумської області.

Джерелами для написання кваліфікаційної магістерської роботи слугували законодавчі акти, монографії, публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, первинні, зведені документи, річні фінансові звіти за 2020-2022 рр. на прикладі ФГ «Шайденко Т.М», яке знаходиться в Сумському районі Сумської області.

Наукова новизна одержаних результатів. Виконано дослідження щодо визначення ролі виробничого потенціалу підприємства в підвищенні ефективності його господарської діяльності на прикладі ФГ «Шайденко Т.М», яке знаходиться в Сумському районі Сумської області. Здійснено аналіз результатів виробничо-фінансової діяльності підприємства, як наслідок функціонування ресурсного потенціалу. До найбільш важливих результатів, що характеризують новизну дослідження можна віднести:

- запропоновані і обґрунтовані стратегічні аспекти розвитку напрямів підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств;

- вдосконалено методичний підхід до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств.

Практичне значення одержаних результатів. Застосування розроблених пропозицій, що дозволить на більш високому методичному рівні вирішувати проблеми підвищення ефективності господарської діяльності підприємства за рахунок модернізації виробничого потенціалу. Практичне значення результатів дослідження полягає у виробленні методичних підходів до вибору показників і методики оцінки ефективної господарської діяльності підприємства.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна магістерська робота є результатом особистого наукового дослідження. Основні положення магістерської роботи, висновки отримані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Основні результати досліджень доповідалися і пройшли апробацію на двох міжнародних науково-практичних конференціях за темою дослідження.

Публікації. За результатами опубліковано 2 наукові праці.

Структура і обсяг роботи. Основний зміст роботи викладений на 65 сторінках комп'ютерного тексту. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 45 найменувань.

РОЗДІЛ І

РОЛЬ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

В ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ

ЙОГО ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Термін "виробничий потенціал" неоднозначно трактується в економічній науці, і його різні автори використовують у різних значеннях, в той час як деякі інші терміни, такі як "ресурсозабезпеченість", "ресурсний потенціал", "економічний потенціал", або "аграрний потенціал", можуть використовуватися взаємозамінно. Етимологічно термін «потенціал» виник від латинського слова «*potentia*» і вказує на «приховані можливості», які за допомогою праці можуть стати реальністю в господарській практиці. Вперше цей термін був використаний К.Г. Воблиєм у 1924 році.

В кінці 1970-х та на початку 1980-х років з'явилося значне число публікацій, що стосувалися поняття "потенціал". В цих працях висвітлювалися різні аспекти його використання та оцінки, і відзначалася наявність значущих відмінностей у розумінні сутності самого терміну "потенціал" і його місця серед інших економічних категорій [37,13,12]. Дискусія, яка розгорталася в минулому столітті, залишається актуальною й на сьогодні.

О. Гончаренко надає дві інтерпретації поняття "потенціал". Згідно з першою, це об'єднання наявних ресурсів, можливостей і джерел. За другою інтерпретацією, це конкретна характеристика векторного фізичного поля потенціальної енергії [7].

Другий аспект визначення терміну "потенціал" має практичне застосування у фізиці, хімії та математиці. Тому, перше визначення є більш загальним і може застосовуватися у різних наукових галузях та сферах людської діяльності, залежно від того, які резерви, засоби і джерела розглядаються. Це визначення є вихідною точкою для розуміння терміну "потенціал" в рамках ресурсної концепції, що враховує історичний аспект цього терміну. Автор провів детальний аналіз сімдесяти словосполучень з

метою розкриття всіх аспектів поняття "потенціал" і представив у таблиці 1.1. На основі цього аналізу прийшли до висновку, що основна сутність терміну "потенціал" полягає у комбінації ефективності використання ресурсів.

Таблиця 1.1 – Найбільш вживані визначення поняття "потенціал"

Змістовне значення терміну	Співвідношення з іншими термінами	Частота вживання у%, від загальної кількості вибраних значень терміну
Сукупність	природних умов і ресурсів (багатств),можливостей, запасів, засобів, цінностей	42
Потужність	виробництва, фондів, багатств, ресурсів, країни, регіону	18
Можливість	ресурсна, економічна, природна, регіону(наявна або така, що може бути використана)	16
Здатність	продуктивних сил досягти певного ефекту	8
Потенція	природних ресурсів, розвитку народного господарства країни	5
Продуктивність, ефект і інші значення	природних ресурсів	11

*Джерело: [10]

Наша точка зору полягає в тому, що поняття "потенціал" та "ресурси" не повинні розглядатися як протилежні. Потенціал (економічний, виробничий, науково-технічний та інші) представляє собою загальний опис ресурсів, що залежить від конкретного місця і часу. Поняття потенціалу як ресурсного елемента, хоча й важливого, не відображає усі його аспекти. Фактори виробництва, такі як засоби праці, предмети праці і сама праця, коли їх поєднують, стають складовими виробництва продукції та товарів.

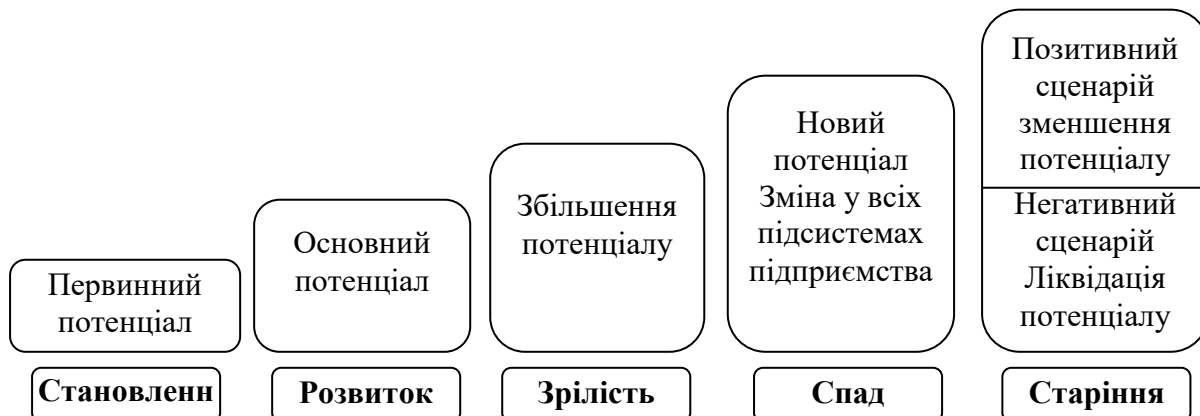

Рисунок 1.1 - Ресурсний потенціал на стадіях життєдіяльності підприємства

*Джерело: розроблено автором

З практичної точки зору важливим є використання поняття потенціалу як можливості комбінування різних ресурсів і факторів для виробництва відповідної продукції або послуг.

Оскільки ми розглядаємо потенціал як можливості підприємства, які можна використовувати для досягнення поставленої мети, то логічно було б припустити, що ці можливості будуть різними на різних етапах життєдіяльності підприємства (рис. 1.1). охарактеризуємо потенціал на кожній стадії діяльності підприємства.

На етапі становлення підприємства відбувається створення його потенціалу, який розглядається як економічна категорія. На цьому етапі тільки розпочинають формуватися організаційні методи, тому процес формування потенціалу залежить від стану економічних відносин та особливостей фінансово-господарської діяльності підприємства. Його формування, в першу чергу, відбувається за участі зовнішніх факторів. Необхідно впроваджувати концепцію "первинного потенціалу підприємства". Первинний потенціал підприємства включає в себе всі необхідні організаційні, технічні, технологічні, управлінські, трудові та інтелектуальні ресурси і можливості, які використовуються для досягнення поставленої мети. Однак підприємство, адаптуючись до зовнішніх економічних впливів, формує внутрішні фактори виробництва і систему управління. В залежності від критеріїв ефективності впровадження конкретного методу, може відбуватися зміна потенціалу підприємства. Цей етап є найбільш продуктивним.

На етапі розвитку виникає потреба впровадження нового терміну - "оновленого потенціалу", оскільки підприємство активно розширює свої ресурсні можливості та успішно втілює свій "первинний потенціал". Саме на цьому етапі формується ресурсний потенціал підприємства на основі відповідних ресурсів, які належать підприємству.

Під час етапу зрілості відбувається зростання потенціалу підприємства завдяки ефективному використанню власних можливостей та отриманню прибутків. За умови ефективного використання всіх доступних ресурсів підприємства, цей етап може тривати максимально довго.

Під час періоду спаду підприємству необхідно проведення змін у всіх своїх підсистемах, їх взаємодії, структурі та напрямках використання ресурсів. Соціальний фактор стає ключовим в цьому контексті, і виникає необхідність впровадження терміну "новий потенціал". Ця концепція відрізняється від первинної за численними аспектами, перш за все, наявністю існуючої платформи діяльності підприємства, яка суттєво різниться від платформи інших суб'єктів господарювання. Новий потенціал є результатом взаємодії всіх його компонентів протягом усього життєвого циклу підприємства з урахуванням зовнішнього і внутрішнього середовища.

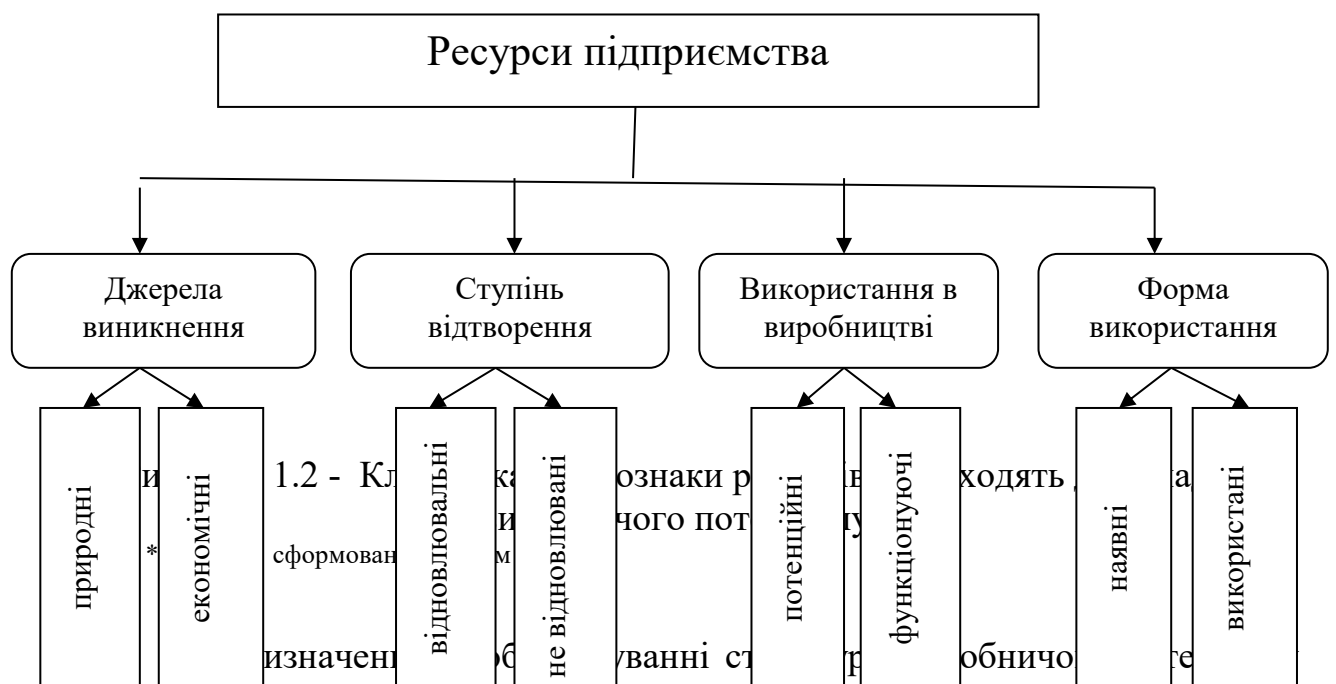
На етапі старіння підприємство стикається з вибором: або успішно використовувати всі наявні ресурси та реалізувати новий потенціал підприємства, після чого розпочинається новий цикл життєдіяльності, починаючи з фази зростання; або невдалий процес реалізації нового потенціалу, що призводить до ліквідації суб'єкта господарювання.

Потреба у чіткому визначенні терміну "виробничий потенціал" є необхідною на підставі результатів наукового аналізу природи та характеру аграрного виробництва. Більшість дослідників відзначають його особливість у зростаючому рівні соціальної взаємодії. Однак це протистоїть тенденції до децентралізації підприємств і земельних ресурсів та їхньої подальшої приватизації. У контексті існуючого високого рівня соціальної взаємодії у сфері аграрного виробництва ці процеси пов'язані зі зміцненням ролі галузевих та міжгалузевих інтеграційних процесів в сільському господарстві, що вимагає загальної оцінки ефективності їхнього розвитку.

Отже, на наш погляд, виробничий потенціал можна визначити як потенціал суб'єктів господарювання, що визначається кількістю, якістю та збалансованістю ресурсів. Цей потенціал реалізується через взаємодію цих

ресурсів, що в свою чергу забезпечує їх інтегральну здатність виробляти відповідні обсяги та види екологічно чистої продукції у відповідності до природно-кліматичних умов.

Важливим методологічним аспектом є визначення структури ресурсного потенціалу. Ця структура повинна відображати склад і співвідношення виробничих ресурсів і розглядатися як один із аспектів системного підходу до вивчення даного явища. Виправданість включення конкретного ресурсу до складу виробничого потенціалу має бути аргументованою, теоретично підтвердженою і практично обумовленою. Інакше існує ризик створення структури за рахунок другорядних ресурсів чи окремих елементів ключових ресурсів, що не враховує їх цільового призначення.. Також можуть бути враховані псевдоресурси, які представляють собою фактори виробництва без матеріально-речового вмісту, такі як концентрація чи спеціалізація.

слід враховувати, що виробничі ресурси у повному циклі проходять три етапи. Ключовою є стадія виробництва, де ресурси представлені у натуральному вигляді і під час їх комбінування формується матеріальна продукція. На цьому етапі фактори виробництва відіграють особливу роль, що ставить питання про необхідність розглядати структуру виробничого потенціалу не тільки

підприємств, а і регіонів. До цього часу залишаються обговорюваними в сучасній економічній літературі питання класифікації ресурсів, які входять до складу виробничого потенціалу (рис. 1.2).

За джерелами походження ресурси можна розподілити на дві основні категорії - природні та економічні. Природні ресурси представляють собою складову частину загальних природних умов і найважливіші компоненти природного середовища, які використовуються людиною для задоволення своїх потреб. Ці ресурси включають в себе такі категорії, як земельні, водні, лісові ресурси та ресурси тваринного світу.

Економічні ресурси охоплюють матеріальні ресурси (основні та оборотні засоби), трудові ресурси та фінансові ресурси.

В залежності від можливості відтворення виробничих ресурсів, їх можна класифікувати на відновлювальні (трудові, матеріальні) та невідновлювальні (земельні).

Також виокремлюють потенційні та функціонуючі фінансові ресурси. Потенційні ресурси це ресурси, що перебувають в розпорядженні підприємства. Функціонуючі ресурси це частина потенційних ресурсів, яка бере участь у виробничому процесі. За формою використання вони поділяються на наявні та використані ресурси. Наявні ресурси це повна вартість ресурсів, які можуть бути використані підприємством на початку виробничого циклу. Використані це та частина фактично витрачених ресурсів, що складає поточні виробничі витрати або собівартість продукції.

На нашу думку, важливим є включення інформації та технологій до складу виробничих ресурсів. Вибір технологій залежить від ресурсних можливостей підприємства і визначає способи та форми їх поєднання під час виробництва. Хоча технології можуть впливати на структуру ресурсного потенціалу та результативність виробництва, це недостатньо для того, щоб розглядати їх як самостійний фактор виробництва. У ринкових умовах інформація оцінюється за її змістом, достовірністю та актуальністю в

конкретний період часу. Краще розглядати інформацію як частину інноваційного або інтелектуального потенціалу, а не ресурсного.

Деякі автори пропонують враховувати у виробничому потенціалі сільськогосподарських підприємств не лише трудові, матеріальні і земельні ресурси, але й водні ресурси. За їх думкою, природні умови також слід розглядати як окремий вид ресурсу, оскільки вони тісно пов'язані з виробництвом та ефективно впливають на нього. На нашу думку, природні умови є важливим елементом економічного успіху підприємства, але їх присутність не є обов'язковою умовою для створення високоефективного виробництва. Природно-кліматичні умови можна включити до складу земельних ресурсів як їхню складову частину, але не як самостійний елемент.

Важливо сказати, що виробничий потенціал сільськогосподарських підприємств є відкритою соціо-техно-економічною системою, яка прямо залежить від оточуючого середовища в своєму функціонуванні. Під час формування потенціалу підприємства слід враховувати характеристики, які є йому притаманними, такі як відкритість, складність, структурність, адаптивність, інертність, пропорційність, динамічність, обмеженість в часі, самовідтворення, суперечливість та реальність. Враховуючи вказані характеристики та закономірності функціонування соціо-техно-економічних систем, науковці та дослідники [27] виділяють наступні концептуальні принципи у процесі створення потенціалу підприємств:

- потенціал підприємства представляє собою складну систему усталених характеристик його компонентів, які повинні замінятися;
- у процесі формування потенціалу підприємства діє принцип синергії його компонентів; може самостійно перетворюватися, але за наявності нових складових елементів;
- елементи потенціалу підприємства повинні функціонувати взаємодіючи одночасно і в сукупності це вимагає досягнення збалансованого оптимального співвідношення між елементами;

- складові потенціалу підприємства об'єктивно пов'язані із його функціонуванням та розвитком;
- складові потенціалу підприємства повинні відповідати характеристикам продукції та послуг, які виробляються на підприємстві [27].

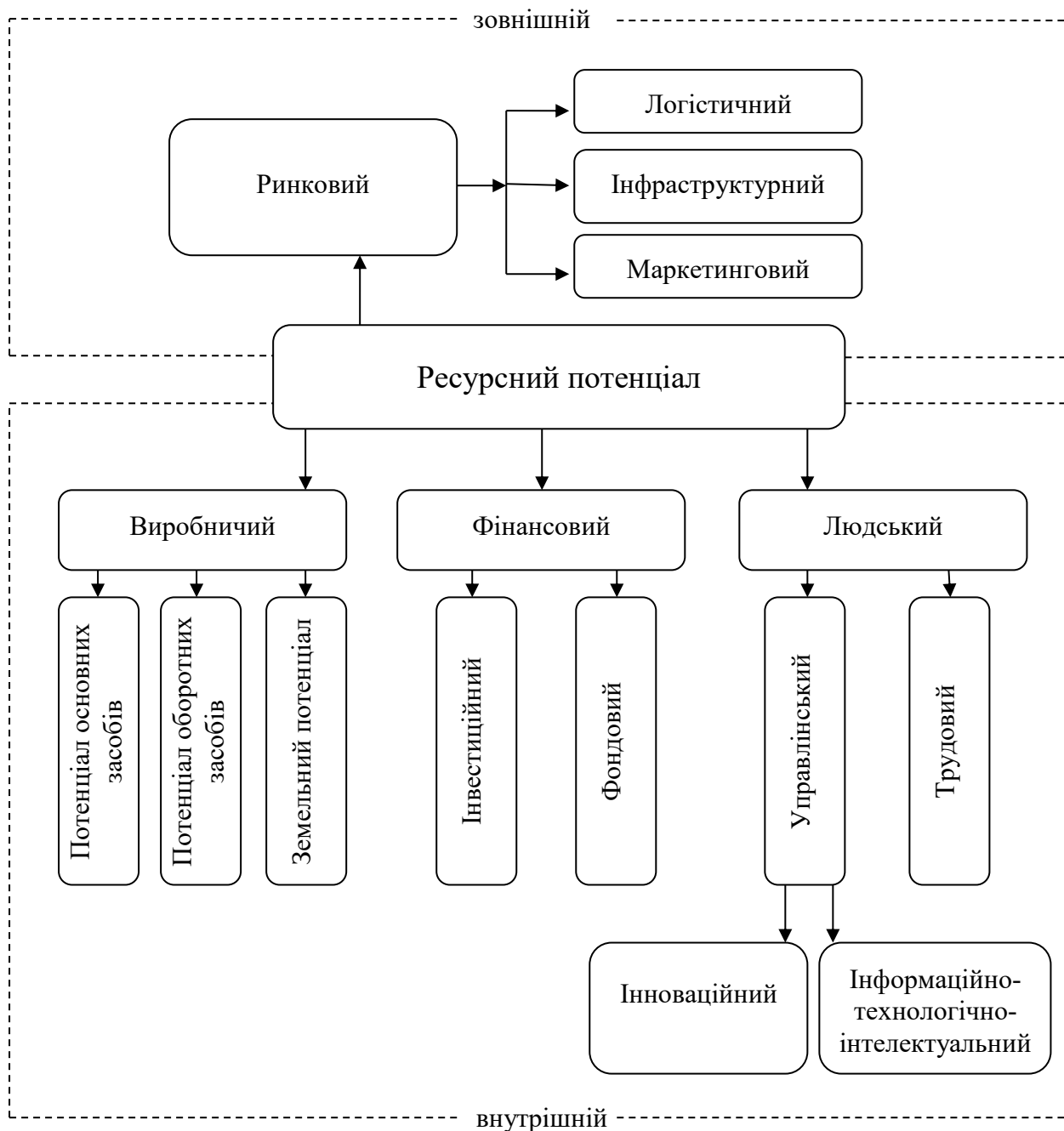

Рисунок 1.3 - Структурно-логічна схема формування ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств

*Джерело: сформовано автором

Модель формування ресурсного потенціалу підприємства зображено на структурно-логічній схемі (рис. 1.3). Зазначимо заздалегідь, що весь ресурсний потенціал, яким володіє підприємство, умовно поділено на внутрішній та зовнішній. До внутрішнього віднесемо:

1. Виробничий потенціал складається з основних і оборотних засобів, а також земельного потенціалу. Основні засоби виступають економічною формою засобів праці і формують техніко-технологічну базу виробничої потужності підприємства. Вони функціонують протягом багатьох циклів у виробничому процесі, передаючи свою вартість на новостворений продукт і відновлюючись протягом кількох оборотів. Однак вони не розкривають свою соціально-економічну сутність.

2. Фінансовий потенціал складається з інвестиційного та фондового потенціалу. Формування фінансового потенціалу підприємства здійснюється з відрахувань від прибутку, рентних платежів, різноманітних податків і мобілізованих державних коштів. Ефективне використання фінансових ресурсів передбачає вдосконалення системи фінансових інститутів та зростання їх ролі на всіх етапах виробничого процесу. Фінансовий потенціал, зокрема, не лише забезпечує ефективність безперервного виробничого процесу, але й виступає джерелом для реалізації інвестиційного та інноваційного потенціалів. Здатність виробничої системи поєднувати вказані ресурси в унікальні комбінації та взаємодіяти як внутрішньо, так і з зовнішнім середовищем, сприяє розвитку відтворювальної бази сформованого потенціалу виробничої системи.

3. Інвестиційний потенціал відображає вартісну характеристику можливостей для інвестування та привабливості підприємства, вимірювану за сукупністю інвестиційних ресурсів. Цей потенціал забезпечує задоволення матеріальних, фінансових та інтелектуальних потреб у відтворенні та розвитку капіталу. Оскільки інвестування має циклічний характер, ефективне та стале функціонування інвестиційного потенціалу неможливе без забезпечення його розвитку. Протягом інвестиційного циклу різні його компоненти взаємодіють,

перетворюючись один у одного, що призводить до зростання або зменшення інвестиційного потенціалу.

4. Фондовий потенціал підприємства спрямований на можливість конвертації власних фінансових ресурсів для збільшення його ринкової вартості. Використання цього потенціалу дозволяє підприємству вийти на фондовий ринок, а отже, залучати додаткові кошти за рахунок додаткового випуску акцій. Аналіз структури ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств свідчить про те, що відтворювальні процеси виробництва та його результативність забезпечуються за рахунок комбінації властивостей інвестиційного та фондового потенціалів.

5. Трудовий потенціал підприємства визначається сукупністю можливостей працівників, які активно або пасивно беруть участь у виробничому процесі в межах конкретної організаційної структури, враховуючи матеріально-технічні, технологічні та інші параметри. Кількісний аспект трудового потенціалу визначається чисельністю працездатного населення. Якісний аспект- характеристиками, такими як: фізичний стан, здоров'я людини, соціально-демографічний склад населення, рівень освіти та досвід роботи, особисті здібності, а також гендерні особливості.

6. Управлінський потенціал включає аналіз системи управління, яка, в контексті системного підходу, складається з конкретних елементів. Також враховується оцінка здатностей та компетенцій керівництва для ефективного функціонування підприємства в умовах динаміки, турбулентності і невизначеності зовнішнього середовища. Незважаючи на різні точки зору науковців щодо складу ресурсного потенціалу, їхнє спільне розуміння полягає в визнанні важливості та значущості управлінського потенціалу як фактору, що формує загальний потенціал підприємства. В поняття управлінського потенціалу підприємства включається сукупність організаційних характеристик системи управління, ресурсів управління, інтелектуальних складових та їхніх здатностей мобілізувати явні та латентні компетенції.

Метою цього є забезпечення конкурентоспроможності, стабільного функціонування та постійного розвитку суб'єкта господарювання.

Для визначення ефективності використання виробничого потенціалу рекомендується використовувати набір показників, які відображають якісні та кількісні аспекти їх використання. У економічній літературі розроблено систему загальних і індивідуальних, вартісних і натуральних показників для кожної групи виробничих ресурсів. При аналізі використання земельних ресурсів основним критерієм є збільшення виробництва валової продукції. Оцінка ефективності використання землі включає такі показники, як виробництво валової продукції та основних видів продукції на одиницю земельної площі (наприклад, молока, м'яса на 100 га сільськогосподарських угідь, зерна на 100 га ріллі), а також врожайність основних сільськогосподарських угідь і продуктивність тварин.

При аналізі використання трудових ресурсів ключовим фактором є підвищення продуктивності та ефективності праці. У цьому контексті використовують такі показники: виробництво валової продукції в натуральному та вартісному виразі, розраховане на одного середньорічного працівника, або витрати праці на виробництво валової продукції; рівень зайнятості трудових ресурсів та обтяження земельної площі на одного середньорічного працівника.

При оцінці ефективності використання основних фондів основним критерієм є підвищення фондівіддачі та зниження фондоємності, що призводить до отримання прибутку. Основними показниками у цьому контексті є валова продукція, валовий дохід, чистий дохід та прибуток від реалізації продукції на 100 гривень основних фондів, а також коефіцієнт рентабельності всього капіталу.

При аналізі використання матеріальних ресурсів ключовим критерієм є зменшення матеріалоємності або підвищення матеріалівіддачі. Основними показниками у цьому випадку є виробництво валової продукції на 100 гривень

матеріальних витрат, коефіцієнт обертання оборотних засобів та тривалість одного обороту.

РОЗДІЛ II

ОЦІНКА ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ЕФЕКТИВНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ФГ «ШАЙДЕНКО Т.М.» СУМСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Фермерське господарство "Шайденко Т.О." було зареєстровано 14.09.2006 року за юридичною адресою: Сумська область, місто Суми Керівником організації є Тетяна Олександрівна Шайденко. Фермерське господарство, яке є об'єктом дослідження, має самостійний баланс і рахунки в банку. Спеціалізується підприємство на вирощуванні зернових, зернобобових та олійних культур.

Земля є ключовим і невід'ємним ресурсом у сфері сільськогосподарського виробництва, важливою складовою ресурсного потенціалу аграрного підприємства, що, крім землі, включає трудові ресурси, основні та оборотні засоби. У сільському господарстві земельна площа виступає базовим ресурсом, який визначає формування інших ресурсів. Рациональне використання землі становить важливу складову загальної системи заходів для високоефективного управління господарством, і аналіз її використання є невід'ємною частиною цього процесу.

Дані таблиці 2.1 свідчать про те, що у землекористуванні підприємства знаходиться 851 га землі. Все земельні ділянки є орендованими. Слід зазначити, що в 2022 році по відношенню до 2020 року земельна площа господарства збільшилась на 51 га, що в абсолютному виразі становить 6%. Всі 851 га підприємства є орними, на яких вирощуються зернові, зернобобові та олійні культури.

Основними джерелами інформації для проведення аналізу землекористування, включаючи склад, структуру та використання земельних угідь, є наступні: Земельний кодекс та інші нормативні документи, що стосуються землекористування; Земельно-кадастрова книга підприємства; картографічні матеріали (грунтові карти, картограми, паспорти полів та інші); річний звіт підприємства та плани соціально-економічного розвитку, які містять дані про землекористування, виробничі програми у галузі рослинництва та їх виконання, перелік заходів з поліпшення земельних угідь тощо.

Таблиця 2.1 - Склад і структура землекористування підприємства

Види угідь	2020р.		2021р.		2022р.		Відхилення (+/-) 2022 від 2020рр.	
	Площа, га	%	Площа, га	%	Площа, га	%	Площа, га	%
Всього с.-г. угідь	800,0	100,0	851,0	100,0	851,0	100,0	51,0	106,0
в т.ч. – рілля	800,0	100,0	851,0	100,0	851,0	100,0	51,0	106,0

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Сучасні умови економічної діяльності, які визначаються процесами глобалізації та розвитком ринкових відносин, вимагають від сільськогосподарських товариств постійного та системного розвитку для створення конкурентоздатного аграрного виробництва. Ефективно обрана стратегія виробництва, оптимальні обсяги вироблення продукції, стабільний та розширений обсяг реалізації продукції дозволяють усім учасникам виробничої діяльності досягти своєї фінансової мети.

Дані таблиці 2.2 свідчать про те, що підприємство спеціалізується на вирощуванні продукції рослинництва, тобто підприємство є вузькоспеціалізованим. Найбільшу питому вагу в структурі товарної продукції займають зернові та зернобобові і становлять 65%. В структурі зернових та зернобобових найбільшу питому вагу становить кукурудза на зерно - 41%.

Слід зазначити, що розмір товарної продукції в 2022 році по відношенню до 2020 року майже не змінився і на кінець 2022 року становить

26 868,8 тис. грн. Соняшник, який вирощує підприємство має тенденцію до скорочення і в структурі товарної продукції становить 35%. В цілому спеціалізація підприємства відповідає можливостям, які має підприємство для вирощування відповідних культур.

Таблиця 2.2 - Склад і структура товарної продукції підприємства

Види продукції	2020 р.		2021 р.		2022 р.		В середньому за 2022-2020 рр.	
	Виручка тис. грн.	%	Виручка тис. грн.	%	Виручка тис. грн.	%	Виручка тис. грн.	%
Зернові та зернобобові	9583,0	37,0	20234,8	77,0	15583,0	58,0	17134,0	65,0
Пшениця озима	1036,0	4,0	10248,8	39,0	1342,0	5,0	6209,0	24,0
Кукурудза на зерно	8547,0	33,0	9986,0	38,0	14241,0	53,0	10925,0	41,0
Соняшник	6707,7	63,0	6044,8	23,0	11285,8	42,0	9216,0	35,0
Всього по господарству	25900,7	100,0	26279,6	100,0	26 868,8	100,0	26350,0	100,0

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Для більшої наочності структуру товарної продукції відобразимо на рис.2.1

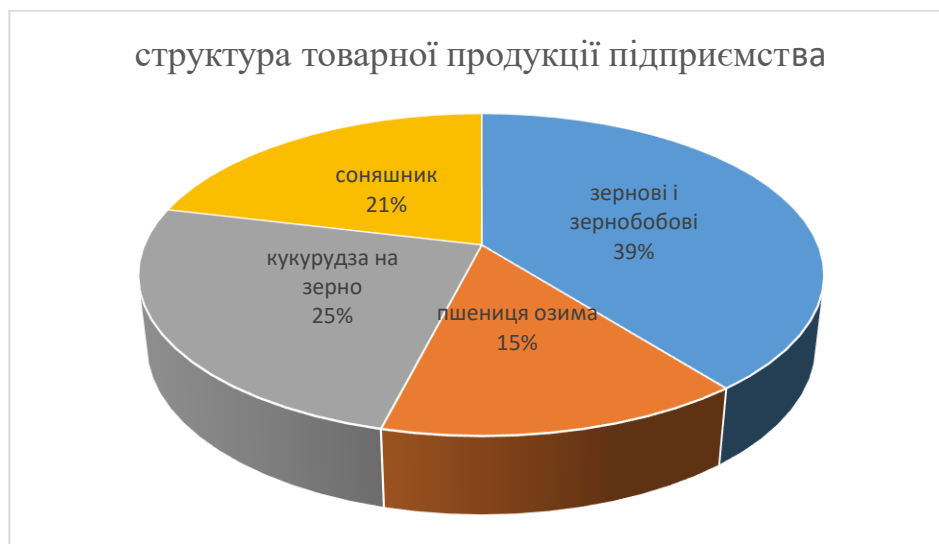

Рисунок 2.1- Структура товарної продукції підприємства

*Джерело: сформовано автором

Забезпеченість необхідною кількістю трудових ресурсів в товаристві, а також їх якість та подальше раціональне використання, разом з

високим рівнем продуктивності праці, відіграють ключову роль у підвищенні ефективності функціонування будь-якого підприємства. Таким чином, отримання вчасної інформації щодо недоліків у роботі працівників, втрати робочого часу, зниження продуктивності праці, виявлення причин і прийняття заходів для їх усунення має велике значення для успішної діяльності підприємства. Важливо сказати, що об'єкт нашого аналізу, можливо, чи не єдиний у своїй територіальній громаді, який має повний штат працівників, які є місцевими жителями.

Таблиця 2.3 - Динаміка середньооблікової чисельності працівників та ефективність використання робочої сили на підприємстві

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення +/-
1.Середньооблікова чисельність працівників, всього осіб	15	8	10	5
2.Наймані працівники, осіб	5	10	6	1
3. Всього працівників, осіб	20	16	16	4
2.Відпрацьовано 1-м робітником днів в сер. по підприємству, днів	264,0	257,0	265,0	1,0
3. Вироблено ВП в спів ставних цінах на 1 роб. тис. грн.	323,2	377,9	293,7	-29,5
4.Середньомісячний фонд оплати праці,. тис. грн.	134,4	133,0	203,9	69,5
5. Середньомісячна заробітна плата 1 робітника по підприємству, грн.	6718,0	8312,0	12742,0	6024,0
6.Середньорічна заробітна плата 1 робітника по підприємству, тис. грн.	80,6	99,7	152,9	72,3

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Дані таблиці 2.3 свідчать про те, що середньооблікова чисельність працівників підприємства скоротилась на 5 осіб. При цьому підприємство постійно залучає до виробничого процесу найманих працівників від 5-10 осіб щорічно. Цей факт можна пояснити економією фонду заробітної плати.

Показник «Відпрацьовано 1-м робітником днів в середньому по підприємству» є стабільним на протязі останніх трьох років і становить 265 днів на рік. Середньомісячний фонд оплати праці в 2022 році по відношенню до 2020 року збільшився на 69,5 тис. грн. Таке збільшення відбулося в результаті збільшення розміру мінімальної заробітної плати. Середньомісячна

заробітна плата працівників підприємства в 2022 році по відношенню до 2020 року збільшилась майже в двічі.

Раціональне використання основних фондів визнається одним з ключових завдань будь-якого підприємства, незалежно від його спеціалізації та форми власності. У контексті науково-технічного прогресу ефективність створених основних фондів зростає з урахуванням їх відповідності сучасним вимогам. Умови ринкового господарювання роблять актуальною проблему підвищення ефективності використання основних фондів і виробничих потужностей підприємства. Вирішення цієї проблеми визначає позицію підприємства в аграрному виробництві, його фінансовий стан, конкурентоспроможність на ринку, що стає ключовим для успішної адаптації в сучасних складних умовах.

Розуміючи роль кожного елементу основних фондів у виробничому процесі, знаючи фізичний та моральний їх знос, а також враховуючи фактори, що впливають на використання основних фондів, можна визначитися з методами та напрямками, за допомогою яких можливе підвищення ефективності використання основних фондів і виробничих потужностей підприємства. Це в свою чергу призводить до зменшення витрат виробництва і підвищення продуктивності праці.

Таким чином, у наступній таблиці ми проведемо аналіз наявності основних фондів на підприємстві та ефективності їх використання за останні три роки.

Дані таблиці 2.4 свідчать про те, що виходячи з розмірів та спеціалізації підприємства, останнє в повному обсязі забезпечено основними засобами. Більш того вони відображають специфіку діяльності підприємства. Так в 2022 році по відношенню до 2020 року їх вартість збільшилася на 4634 тис. грн. таке збільшення відбулося по всім наявним основним засобам підприємства.

Так вартість будівель і споруд за останні три роки збільшилася на 2734 тис. грн; вартість машин і обладнання на 1622 тис. грн; вартість транспортних засобів збільшилася на 185 тис. грн. Цей факт свідчить про те, що

підприємство отримуючи прибутки кожного року має можливість вводити в експлуатацію нові основні засоби. Введені в обіг сучасні основні активи, дають змогу підприємству збільшувати розмір отриманого прибутку, а також покращувати якість виробленої продукції.

Таблиця 2.4 - Забезпеченість підприємства основними фондами, тис грн

Показники	Роки						Відхилення, +, -
	2020	%	2021	%	2022	%	
Середньорічна вартість основних засобів, млн грн. – всього: серед них	15300	100,0	17510	100,0	19934	100,0	4634
Будівлі та споруди	9027	59,0	10331	59,0	11761	59,0	2734
Машини та обладнання	5355	35,0	6128	35,0	6977	35,0	1622
Транспортні засоби	612	4,0	700	4,0	797	4,0	185
Оргтехніка	306	2,0	351	2,0	399	2,0	93

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

У межах Програми з надання грантової підтримки при фінансуванні малих та середніх підприємств (ММСП), в Сумському Регіональному Управлінні був реалізований перший кредитний проєкт. Дана програма, яка має назву "Доступ до фінансування та підтримка стійкості ММСП в Україні", фінансується урядом Німеччини та впроваджується німецькою федеральною компанією Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH у співпраці з Deutsche Sparkassenstiftung für internationale Kooperation (DSIK) і Фондом розвитку підприємництва (ФРП). Цю інформацію оприлюднила пресслужба Департаменту агропромислового розвитку Сумської облдержадміністрації на своїй сторінці у соціальній мережі Facebook.

У рамках грантової ініціативи, фермерське господарство "Шайденко Тетяни Олександрівни", отримало фінансування для придбання сільгосптехніки. Діяльність господарства ведеться в Сумському районі. Фінансова підтримка від уряду Німеччини становить до 30% вартості проєкту. Програма розглядає проєкти з метою спрямування коштів на закупівлю, модернізацію та реконструкцію основних засобів, а також поповнення обігових коштів. Максимальна сума проєкту складає 240 тис. євро без ПДВ у гривневому еквіваленті. У програмі можуть брати участь будь-які юридичні

особи приватної форми власності, зареєстровані в Україні. У зв'язку з початком повномасштабного вторгнення ворога в Україну, забезпечення подальшого фінансування українського бізнесу стало одним із основних пріоритетів Ощадбанку. Банк продовжує надавати постійну підтримку ключовим галузям економіки у цей важливий період. Для більшої ілюстративності, відобразимо структуру основних фондів підприємства на рис. 2.2

Рисунок 2.2- Структура основних фондів підприємства

*Джерело: сформовано автором

Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства є одним з найбільш результативних методів управління. У сучасних умовах його метою є забезпечення сталого розвитку прибуткового та конкурентоздатного виробництва на основі систематичного менеджменту [2]. Оцінка та діагностика фінансової діяльності підприємства включає комплексне вивчення технічного рівня виробництва, якості випускаємої продукції та її конкурентоспроможності на ринку, особливо в умовах економічних санкцій та інтеграції з розвиненими країнами [7]. Важливими аспектами такого аналізу є забезпеченість виробництва матеріальними, трудовими і фінансовими ресурсами, а також ефективність їх використання.

Дані таблиці 2.5 свідчать про те, що чистий дохід від реалізації продукції в 2022 році по відношенню до 2020 року збільшився на 968,1 тис. грн. Проте, собівартість продукції за відповідний період зменшилась на 4240,9 тис. грн. Разом доходи по підприємству за три останні роки збільшились на 1636,2 тис. грн.

Таблиця 2.5 - Основні економічні показники діяльності підприємства, тис. грн.

Показники	2020р.	2021р.	2022р.	Відхилення +/-
Чистий дохід від реалізації продукції	25900,7	26279,6	26 868,8	968,1
Собівартість реалізованої продукції	21768,0	20 358,3	17 527,1	-4240,9
Інші доходи	876,0	984,3	1 544,1	668,1
Інші витрати	2134,0	2 293,9	2 178,4	44,4
Разом доходи	26776,7	27 263,9	28 412,9	1636,2
Разом витрати	23902,0	22 652,2	19 705,5	-4196,5
Фінансовий результат до оподаткування	2874,7	4 611,7	8 707,4	5832,7
Чистий прибуток	2874,7	4 611,7	8 707,4	5832,7

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

В цілому по підприємству в 2022 році по відношенню до 2020 року чистий прибуток підприємства збільшився на 5832,7 тис. грн. Це означає що у підприємства є можливість покращувати свою матеріально технічну базу і збільшувати обсяги товарної продукції.

2.2 Оцінка ефективності використання ресурсів підприємством

Підприємство, яке нами аналізується, було засноване з метою зберігання єдиного земельного та майнового комплексу для розробки та реалізації результативних інвестиційних проектів у сфері сільського господарства. Метою також є задоволення потреб населення в продуктах харчування та забезпечення сировиною для промисловості, шляхом ефективного використання земельних ресурсів та впровадження високого рівня організації виробництва і продуктивності праці. Основні види діяльності підприємства, це: виробництво зернових, зернобобових та олійних культур.

Тож проаналізуємо, ефективність використання всіх наявних ресурсів фермерським господарством.

Ефективне використання земельних угідь є значущим фактором для розвитку економіки всіх користувачів землі в нашій країні. Підвищення продуктивності використання земельних ресурсів визначається необхідністю забезпечення виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції у ринковому середовищі, забезпечення якісного харчування населення України та збільшення обсягів реалізації продукції на міжнародному ринку. Вирішення цих стратегічно важливих економічних і соціальних завдань передбачає зобов'язання землекористувачів та державних структур спрямовувати свої зусилля і фінансові ресурси на науково обґрунтований та цілеспрямований розвиток виробничих і економічних відносин. Це включає застосування інноваційних та ресурсозберігаючих технологій у виробництві, спрямованих на підвищення ефективності аграрної економіки у всіх формах господарювання.

Таким чином, проблема ефективного використання земельних ресурсів та їх економічної оцінки, особливо в контексті сільськогосподарських підприємств, стає особливо актуальною [26].

Таблиця 2.6 – Показники економічної ефективності використання земельних ресурсів

Показники	Роки			Середнє значення за 2020-2022 рр.
	2020	2021	2022	
Землевіддача, грн	29,1	32,7	30,1	30,6
Землемісткість, грн	0,03	0,03	0,03	0,03
Рівень розораності, %	1	1	1	1
Припадає на одного середньорічного працівника ріллі, га	44	56	56	52
Вироблено на 100 га ріллі, ц: зернових та зернобобових	818,06	1148,38	1286,60	1084,3

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Дані таблиці 2.6 свідчать про ефективність використання земельних ресурсів. Так на підприємстві, що нами аналізується землевіддача в середньому за три роки становить 30,6 грн., це означає, що за рахунок

ефективного використання земельних угідь підприємство отримує виручки у розмірі 30, 6 грн.

Рівень розораності по підприємству становить 1,0, високий показник тільки тому що площа земельних угідь підприємства не значна, лише 891 га. На одного працівника по підприємству в середньому припадає 52 га земельних угідь. Зі 100 га ріллі підприємство отримує зернових в середньому за останні три роки 1084,3 ц.

Матеріальні ресурси представляють собою один із ключових компонентів виробничого потенціалу, маючи безпосередній вплив на ефективність виробництва, якість роботи та загальні результати діяльності підприємства. Хоча природа є первинним джерелом матеріальних ресурсів, на практиці всі вони формуються в процесі господарської діяльності людини і є результатом праці у конкретній матеріальній формі. Суть матеріальних ресурсів полягає в тому, що вони становлять матеріально-речову основу для життєдіяльності людини і суспільства. Отже, матеріальні ресурси визначаються як економічні ресурси підприємства, які беруть участь у одному чи кількох виробничих циклах і, під час споживання, можуть повністю або частково втрачати свою матеріально-речову форму. Забезпечення виробництва продукції матеріальними ресурсами є обов'язковою умовою для його організації [21].

Таблиця 2.7 - Показники економічної ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства

Показники	Роки			Середнє значення за 2020-2022 рр.
	2020	2021	2022	
Фондоозброєність, тис. грн	162,28	186,29	267,68	205,59
Фондоємність	0,22	0,29	0,29	0,27
Коефіцієнт реальної вартості ОЗ	0,31	0,24	0,34	0,30
Коефіцієнт зносу	0,31	0,33	0,31	0,32
Коефіцієнт оновлення	0,16	0,12	0,20	0,16
Коефіцієнт рентабельності ОЗ	0,12	0,37	0,16	0,22

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Дані таблиці 2.7 свідчать про те, що показник фондоозброєності по підприємству має тенденцію до зростання і в середньому за три останні роки становить 205,59 тис. грн.

Фондоємність вказує на те, скільки основних засобів припадає на кожну гривню готової продукції. Чим нижче це значення, тим ефективніше використовується обладнання підприємства. Проте, по даним підприємства, цей показник не значно, але збільшується. Коефіцієнт реальної вартості основних засобів має тенденцію до зростання, це є позитивним для підприємства. Тобто реальний потенціал матеріальних ресурсів зміцнюється.

Коефіцієнт зносу для підприємства не є критичним, підприємство має техніку, обладнання в повному обсязі для здійснення виробничого процесу.

Збільшення коефіцієнта оновлення основних засобів, хоча є позитивним явищем, проте цей показник значно менший, ніж коефіцієнт зносу. Отже, підприємство вкладає обмежені ресурси у відновлення основних засобів та переважно працює з застарілим обладнанням.

Для того щоб зберегти свої позиції на ринку, підприємству важливо визначати належну стратегію і тактику, а також систематично оцінювати ефективність управління, з метою підвищення функціональної ефективності та досягнення прибутковості. Фінансовий стан підприємства формується та визначається ефективним формуванням та використанням його ресурсів. Цей показник визначається наявністю внутрішніх оборотних коштів, станом нормативних запасів товарно-матеріальних цінностей, оборотністю коштів, платоспроможністю та іншими результатами фінансово-господарської діяльності підприємства. Ці аспекти дозволяють оцінити досягнуті результати та зробити висновки щодо рівня економічної діяльності підприємства.

Таблиця 2.8 – Показники економічної ефективності використання трудових ресурсів

Показники	Роки			Середнє значення за 2020-2022 рр.
	2020	2021	2022	
Продуктивність персоналу, тис. грн	1295	1642	1679	1539
Коефіцієнт обороту по прийому	0,20	0,17	0,18	0,18
Коефіцієнт обороту з вибуття	0,10	0,10	0,17	0,12

Коефіцієнт використання трудових ресурсів	0,96	0,98	0,94	0,96
Коефіцієнт плинності кадрів	0,10	0,13	0,15	0,13
Коефіцієнт абсентеїзму	0,05	0,02	0,04	0,03

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Ефективне використання фінансових ресурсів становить передумову для досягнення високих кінцевих результатів у всій господарській діяльності підприємства. Дані таблиці 2.8 дають можливість проаналізувати економічну ефективність використання трудових ресурсів підприємством. Показник продуктивності праці персоналу має тенденцію до збільшення і свідчать про те, що підприємство збільшує обсяги товарної продукції, і отримує прибуток.

Значущу роль для функціонування аграрного підприємства відіграють коефіцієнти прийому та вибуття персоналу. Навіть при тому, що перебіг кадрів може розглядатися як негативний аспект, кожне підприємство повинно розвиватися шляхом найму більш технічно освіченого персоналу, що сприятиме підвищенню ефективності його функціонування. Розраховані коефіцієнти обороту по прийому і вибутті приблизно рівні оскільки, більшість персоналу працює за наймом в періоди посадки та збирання врожаю.

Коефіцієнт використання трудових ресурсів підприємства майже не змінний і за три роки становить 0,96

Інформаційні ресурси завжди існували, але через їхню специфіку вони раніше не вважалися економічною категорією, хоча люди завжди використовували інформацію для управління. У сучасному суспільстві досягнуто такого рівня розвитку, коли обсяг та складність інформації вимагають створення інформаційної індустрії, і саме інформація стала одним із найважливіших стратегічних ресурсів [13].

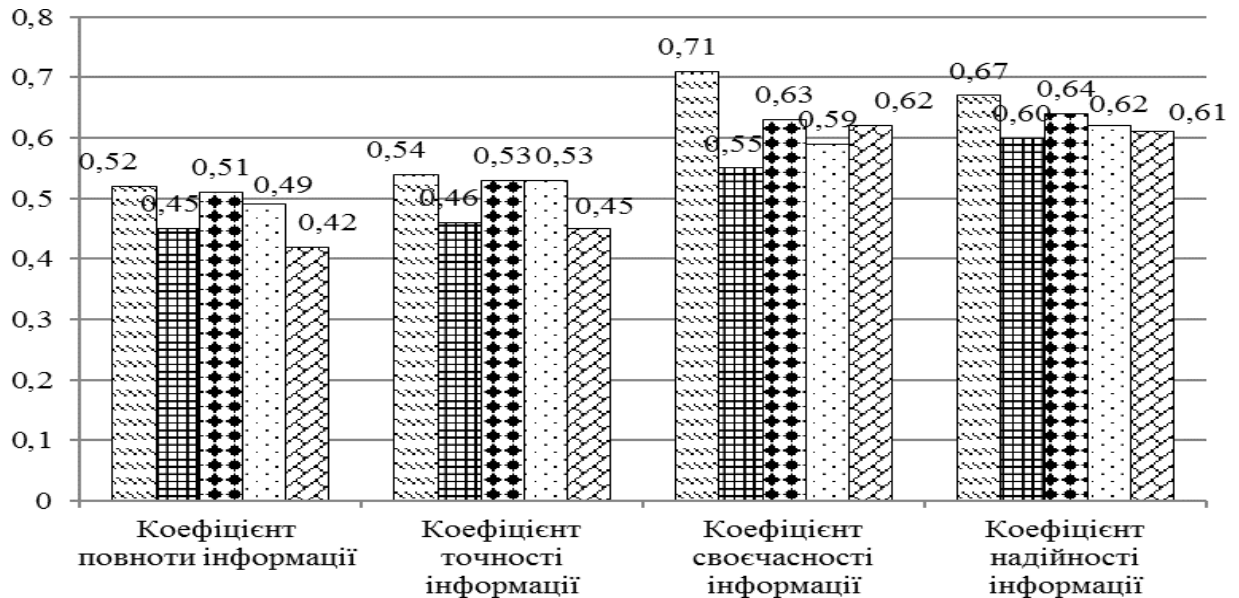

Рисунок 2.3 – Середні показники використання інформаційних ресурсів підприємством за останні п'ять років

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Аналізуючи показники використання інформаційних ресурсів можна стверджувати, що керівництво підприємства максимально використовує інформацію внутрішнього користування і постійно порівнює їх з аналогічними показниками свої конкурентів.

Сільське господарство має свої особливості, серед яких важливою є розбіжність робочого періоду від часу виробництва. Це означає, що період активного використання живої і уречевленої праці не збігається з часовим проміжком від початку виробництва до отримання готової продукції. Унаслідок такого незбігу виникає сезонність у сільськогосподарському виробництві, що виявляється у нерівномірному та переривчастому використанні робочої сили та засобів виробництва, а також у нерівномірному надходженні продукції і доходів аграрних виробників протягом року [25]. Сезонний характер виробництва призводить до специфічної організації праці в даній сфері, що підтверджує доцільність проведення подальшої оцінки економічної ефективності використання часових ресурсів (таблиця 2.9).

Таблиця 2.9 – Показники економічної ефективності використання часових ресурсів

	Роки	
--	------	--

Показники	2020	2021	2022	Середнє значення за 2020-2022 рр.
Коефіцієнт використання робочого періоду	0,94	0,96	0,93	0,94
Коефіцієнт використання простоїв	0,57	0,58	0,56	0,57
Коефіцієнт використання робочого часу	0,91	0,98	0,95	0,95

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Дані таблиці 2.9 свідчать про ефективне використання підприємством часових ресурсів. Так показник використання робочого періоду за три останні роки становить 0,94 і говорить про те, що керівництво ефективно використовує в тому числі і час в організації виробничого процесу. На 57% керівники підприємства використовують змушені простої, а в цей час займаються ремонтом техніки тощо.

Наступним етапом нашого дослідження буде проведення оцінки екологічної ефективності. Умови проведення сучасної сільськогосподарської діяльності не завжди відповідають природним законам і часто призводять до виникнення різноманітних екологічних загроз в екосистемах та до виснаження природних ресурсів. Тому цілеспрямований аналіз впливу діяльності аграрних підприємств на довкілля є доцільним для визначення напрямків поліпшення їхньої екологічної ситуації.

Таблиця 2.10 – Показники екологічної ефективності використання ресурсів підприємства

Показники	Роки			Середнє значення за 2020-2022 рр.
	2020	2021	2022	
Коефіцієнт природоємності	0,09	0,11	0,08	0,09
Коефіцієнт природної ресурсовіддачі	10,59	9,35	12,10	10,68
Коефіцієнт екологоемності	0,01	0,01	0,01	0,01
Коефіцієнт ресурсоемності процесу	0,05	0,06	0,05	0,05
Коефіцієнт екологічності об'єкту	1,79	1,81	1,89	1,83
Коефіцієнт відходоемності	0,16	0,14	0,12	0,14
Коефіцієнт екологічності виробництва	0,86	0,85	0,87	0,86

*Джерело: сформовано автором на основі даних підприємства

Дані таблиці 2.10 характеризують показники екологічної ефективності використання ресурсів підприємством, що аналізується. Так коефіцієнт природоємності дозволяє проаналізувати віддачу ресурсів до отриманої

підприємством виручки, тобто 9 копійок підприємство має вір використання природних ресурсів. Аналізуючи коефіцієнт відходоємності спостерігаємо тенденцію до зниження викидів відходів це є позитивним для підприємства.

Отже, механізм формування виробничого потенціалу в сільськогосподарських підприємствах слід розглядати як систему організаційних, економічних важелів і методів управління, а також виробничих чинників. Ці елементи, взаємодіючи між собою, мають сприяти ефективному використанню ресурсного потенціалу. Кожен рік відзначається зростанням вартості основних засобів у сільському господарстві, але їх ефективність залишається недостатньою.

Таким чином, вибір сільськогосподарської техніки повинен базуватися на передових технологіях вирощування сільськогосподарських культур і раціональних методах утримання тварин.

2.3 Внутрішні та зовнішні чинники впливу на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств

Ефективність виробництва є одним з ключових показників успішності будь-якої господарської системи, незалежно від її призначення, структури продукції, якості вироблених товарів, масштабів виробництва та інших кількісних, структурних та загальних параметрів. Ключове значення у забезпеченні ефективності функціонування належить раціональному використанню ресурсів аграрними підприємствами. Це пояснюється тим, що сучасна і майбутня успішність агропромислового комплексу країни або певного регіону тісно пов'язана з рівнем ефективності кожного окремого аграрного підприємства та їх загальною продуктивністю.

Ефективність використання ресурсів аграрними підприємствами залежать від зовнішніх та внутрішніх факторів. Таким чином, розумно провести аналіз впливу внутрішніх чинників на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств за допомогою факторного аналізу.

Таблиця 2.11- Результати факторного аналізу продуктивності праці і обсягу виробництва валової продукції (за даними 2022 року)

Чинники	Зміна продуктивності праці, грн	Зміна обсягу виробництва валової продукції, тис. грн
1 рівень		
Середньооблікова чисельність працівників	X	-24129,45
Продуктивність праці	X	57448,74
Всього	X	33319,28
2 рівень		
Кількість днів, відпрацьованих одним працівником	1556,74	177,47
Середня тривалість робочого дня	-3692,98	-421,00
Годинна продуктивність праці	506072,52	57692,27
Всього	503936,27	57448,74

*Джерело: розраховано автором на основі даних підприємства

Аналізуючи представлені дані в таблиці 2.11, можна зробити висновок, що завдяки скороченню щоденних втрат робочого часу підприємство може отримати додатково 177,47 тис. грн обсягу виробництва валової продукції, а підвищення продуктивності праці призведе до збільшення прибутку на 57692,27 тис. грн. Проте, зменшення внутрішніх простоїв може призвести до втрати обсягу виробництва валової продукції на 421,0 тис. грн.

Загалом, із впровадженням заходів для збільшення обсягу виробництва валової продукції підприємство може отримати додатковий прибуток у розмірі 57448,74 тис. грн.

Визначення ефективності використання трудових ресурсів у підприємстві стає важливим завдяки рентабельності персоналу, що визначається як відношення прибутку до середньомісячної кількості працівників. Аналіз впливу факторів на зміну цього показника можна провести за допомогою методу абсолютних відхилень [1].

Таблиця 2.12 - Вплив факторів на зміну рентабельності персоналу підприємства (за даними 2022 року)

Середньорічний виробіток продукції одним працівником	Питома вага реалізованої продукції в	Рентабельність продажу	Перевірка розрахунку
--	--------------------------------------	------------------------	----------------------

	загальному обсязі виручки		
2341,77	897,22	-707,16	2531,83

*Джерело: розраховано автором на основі даних підприємства

Аналіз розрахованих факторів дозволяє визначити, як відбулося збільшення прибутку на одного працівника через зростання рівня рентабельності продажів, частки виручки в загальному обсязі виробленої продукції та продуктивності праці. На дослідженому підприємстві прибуток на одного працівника зріс завдяки збільшенню середньорічного виробітку продукції на одного працівника і частки реалізованої продукції у загальному обсязі випуску продукції.

Далі варто провести аналіз фондівддачі як важливого внутрішнього фактора, що впливає на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств. Показники, які відображають ефективність використання основних засобів, можна розділити на загальні та індивідуальні. Загальні показники відображають використання всіх основних засобів, тоді як індивідуальні показники характеризують використання окремих груп цих засобів. До загальних показників відноситься фондівддача, що визначається як відношення вартості продукції до середньорічної вартості основних засобів. Цей показник є одним із ключових параметрів, що відображає ефективність використання основних засобів. Він визначає, наскільки великим є обсяг продукції в розрахунку на 1 гривню вартості основних засобів [24].

Таблиця 2.13 - Вплив чинників на зміну фондівддачі підприємства (за даними 2022 року)

Показники	Розрахунок
Загальна зміна фондівддачі:	-2,05
У тому числі за рахунок зміни:	
1) вартості валової продукції:	2,61
2) вартості основних засобів:	-4,66
Вплив чинників (продуктивності праці та фондоозброєності) на зміну фондівддачі.	
Загальна зміна фондівддачі:	-2,05
У тому числі за рахунок зміни:	
1) продуктивності праці:	2,61
2) фондоозброєності:	-4,66
Перевірка розрахунку:	-2,05

*Джерело: розраховано автором на основі даних підприємства

Дані таблиці 2.13 свідчать про те, що є тенденція до зменшення фондівіддачі, а це свідчить про неефективне використання основних засобів підприємства.

Задоволення потреб населення в продуктах харчування і товарах загального вжитку визначається кінцевими результатами діяльності сільськогосподарських підприємств. В залежності від економічного змісту та мети цих результатів розрізняються такі види: валова продукція, товарна продукція, кінцева продукція, чиста продукція і прибуток.

Валова продукція сільського господарства є першочерговим результатом взаємодії факторів виробництва. Це матеріальна і вартісна основа для інших кінцевих результатів. В натуральній формі вона включає всі первинні продукти рослинництва і тваринництва, які виробляються протягом року, а в вартісній формі оцінюється за порівнянними цінами відповідного року. Дані таблиці 2.14 свідчать про те, що завдяки впливу таких показників, як розмір капіталу на 1 га сільськогосподарських угідь та обсягу виробництва валової продукції на 1 грн. Вартості капіталу відбувається зростання загального обсягу валової продукції в цілому по підприємству.

Таблиця 2.14 - Вплив чинників на зміну обсягу валової продукції підприємства (за даними 2022 року)

Загальна зміна результативного показника	розміру капіталу на 1 га сільськогосподарських угідь (екстенсивний чинник):	Обсяг виробництва ВП на 1 грн вартості капіталу (інтенсивний чинник)	Перевірка розрахунку:
110,27	62,36	47,91	110,27

*Джерело: розраховано автором на основі даних підприємства

Основна мета факторного аналізу полягає в статистичному виявленні впливу різних факторів на змінність досліджуваного показника. Використання факторного аналізу надає можливість вирішувати важливі задачі, відповідаючи сучасним вимогам стосовно відповідного рівня економічного аналізу. Наразі, однією з актуальних проблем для аграрного підприємства є

дослідження та аналіз факторів, які прямо пропорційно впливають на розмір прибутку. Кожне підприємство зосереджує свої зусилля на досягненні кінцевого результату. Ми розглянемо факторний аналіз зростання прибутку в на підприємстві.

Таблиця 2.15 - Вплив чинників на приріст прибутку підприємства(за даними 2022 року)

Показники	Розрахунок
Прибуток від реалізації продукції:	4572,00
Зміна прибутку	
1) в абсолютному виразі	4151,66
2) у відносному виразі:	190,81
2. Загальний приріст прибутку за чинниками	
1) обсяг реалізації продукції:	13866,29
2) ціни реалізації:	20344,10
3) собівартість реалізованої продукції:	-30058,73
Індекс зміни маси факторів	
Обсяг реалізованої продукції	1,47
Ціни реалізації продукції	1,26
Собівартість реалізованої продукції	1,50

*Джерело: розраховано автором на основі даних підприємства

Дані таблиці 2.14 свідчать про те, що прибуток підприємства збільшився за рахунок збільшення обсягів реалізованої продукції та цін на неї.

Аналіз, який був проведений, дозволяє зробити висновок, що внутрішнє середовище має вплив на ефективне використання ресурсів. Зазвичай цей вплив визначається елементами системи управління та внутрішніми процесами підприємства. Результати аналізу чинників, які впливають на ефективність використання ресурсів підприємства, яке нами аналізувалось, включають: факторний аналіз продуктивності праці, валової продукції, рентабельності персоналу та прибутку.

Вивчати ефективність використання ресурсів аграрного підприємства, обмежуючись лише внутрішніми чинниками, не є раціональним, оскільки важливим аспектом є зовнішня ефективність, яка залежить від впливу чинників зовнішнього середовища. Зовнішнє середовище включає сукупність факторів, які впливають на функціонування, розвиток та ефективне

використання ресурсів аграрними підприємствами. Ці чинники має враховувати підприємство в ході своєї діяльності.

Фактори внутрішнього середовища, які залежать від діяльності підприємства, характеризують потенціал сільськогосподарського підприємства та вплив на його ефективність виробництва шляхом удосконалення використання власних фінансових, трудових, матеріальних та інших ресурсів, впровадженням інтенсивних технологій та інших заходів. Фактори зовнішнього середовища, які не впливають на товаровиробника, включають в себе: дії держави; фінансово-кредитних та ринкових інститутів, що спрямовані на створення умов для сільськогосподарського виробництва з урахуванням використаних макроекономічних ресурсів» [16].

Як висновок, аналізу зовнішніх чинників, що впливають на результативність використання ресурсів аграрних підприємств, дозволяють визначити, що, перш за все відсутній єдиний підхід до визначення комплексу таких чинників. Науковці в основному пропонують різноманітні фактори, ґрунтуючись на різних концепціях ефективності управління, конкурентоспроможності та підприємницької діяльності. З іншого боку, кожен із розглянутих підходів, щодо визначення зовнішніх чинників впливу на результативність використання ресурсів має свої обмеження. Визначення загальноприйнятого підходу до складу зовнішніх чинників, які впливають на ефективність використання ресурсів аграрних підприємств, у працях різних авторів різні.

Встановлення чинників зовнішнього середовища, що визначають зовнішню ефективність використання ресурсів аграрних підприємств, слід проводити з урахуванням взаємодії з підприємством суб'єктів зовнішнього середовища. Визначення та комбінація таких чинників, що впливають на ефективність управління підприємством, дозволить встановити необхідний перелік напрямів, компонентів і показників для процедури оцінки ефективності використання ресурсів аграрними підприємствами.

Отже, визначення найвпливовіших факторів зовнішнього середовища забезпечить отримання всієї доступної та необхідної інформації щодо них.

РОЗДІЛ III

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Вдосконалення методичного підходу до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

Аналіз сучасної економічної ситуації на вітчизняному аграрному ринку вказує на протиріччя між прискореним впровадженням новітніх технологій та посиленням конкуренції. Нові техніки та інновації, безумовно, можуть покращити ефективність виробництва, але водночас вони створюють нові виклики і завдання для суб'єктів аграрного сектору. Крім того, зовнішня конкуренція може впливати на внутрішні ринкові умови. Зміни на міжнародному ринку, тарифні бар'єри та інші економічні фактори можуть впливати на прибутковість та стабільність аграрного сектору.

Економічна наука та практика господарювання доводять, що удосконалення структурно-інноваційного простору аграрного сектору України можливе шляхом підвищення ефективності використання виробничого потенціалу внутрішніх сільськогосподарських підприємств. Таким чином, важливим завданням як на теоретичному рівні, так і в практичній площині є розв'язання питань щодо вимірювання та об'єктивної оцінки цього потенціалу [24]. Це підштовхує до необхідності створення комплексної багатоаспектної об'єктивної оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств України. Оскільки саме ця оцінка є основою для можливості порівняння результатів діяльності аграрних підприємств. Це, в свою чергу, забезпечує різноманітність альтернатив для їхнього майбутнього розвитку [24].

На підставі узагальнення існуючих методик оцінки виробничого потенціалу аграрних підприємств, які були представлені у другому розділі роботи, а також на основі групування та класифікації показників щодо оцінки

ефективності використання різноманітних видів ресурсів у суб'єктів господарювання, було розроблено власний методичний підхід до оцінки ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Цей підхід спрямований на забезпечення максимально об'єктивної оцінки виробничого потенціалу шляхом розрахунку інтегральних показників економічної, соціальної та екологічної ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, часових та земельних ресурсів [13]. Загальна і інтегральна оцінка ефективності використання ресурсів на підприємствах аграрної галузі буде враховувати комплекс показників, що відображають економічний, соціальний та екологічний вплив у рівних пропорціях. Ця оцінка буде проводитися в декілька етапів.

Таблиця 3.1 – Етапи проведення інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів підприємства

Етапи	Характеристика	Розрахунки
Перший етап		
Підготовка щодо аналізу і оцінки ефективності використання виробничого потенціалу підприємства	Визначення напрямів оцінки	Економічна, екологічна
	Визначення показників для розрахунку	Показники економічної ефективності використання ресурсів підприємства
Другий етап		
Безпосередня оцінка рівня ефективності використання ресурсів підприємства	Формування груп показників	Показники економічної ефективності використання ресурсів підприємства
	Порівняння показників з нормативними значеннями	
	Розрахунок інтегральних показників	
Третій етап		
Прогнозування рівня ефективності використання виробничих ресурсів підприємством	Розрахунок показників	Показники економічної ефективності використання ресурсів підприємства розраховані методами парної лінійної та динамічної регресії
	Аналіз, оцінка та прогнозування показників	

*Джерело: сформовано автором

Отже, згідно з наведеною методикою, необхідно оцінити економічну ефективність шляхом визначення інтегрального показника, який враховує різноманітні аспекти використання матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, земельних ресурсів, а також часових ресурсів і показників

рентабельності для аграрного підприємства. Екологічна ефективність визначається на підставі відповідних первинних показників, що відображають вплив діяльності та навколишнє середовище.

Групу первинних показників діяльності підприємства позначимо через P . Ці показники будемо використовувати для розрахунку інтегрального показника ефективності використання ресурсів підприємства. До таких показників відносять:

1. Показники економічної ефективності використання матеріальних ресурсів: фондоозброєність, фондоємність, коефіцієнт придатності основних засобів, коефіцієнт вибуття основних засобів, коефіцієнт рентабельності основних засобів, матеріалоємність, коефіцієнт питомої ваги матеріальних витрат в собівартості продукції.

2. Показники економічної ефективності використання трудових ресурсів: продуктивність праці, коефіцієнт використання трудових ресурсів, коефіцієнт плинності кадрів.

3. Показники ефективності використання фінансових ресурсів підприємства: коефіцієнт економічної ефективності використання фінансових ресурсів підприємства; коефіцієнт покриття; коефіцієнт оборотності активів; коефіцієнт оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості; коефіцієнт оборотності власного капіталу; коефіцієнти автономії, ліквідності, платоспроможності тощо.

4. Показники ефективності використання інформаційних ресурсів: коефіцієнт повноти інформації, коефіцієнт точності інформації, коефіцієнт своєчасності інформації, коефіцієнт надійності інформації.

5. Показники ефективності використання часових ресурсів: коефіцієнт використання робочого періоду, коефіцієнт використання простоїв тощо.

6. Показники ефективності використання земельних ресурсів; землевіддача, рівень розораності тощо.

7. Показники рентабельності використання ресурсів: рентабельність підприємства, рентабельність продукції, рентабельність звичайної діяльності, рентабельність продаж, рентабельність основної діяльності.

8. Показники екологічної ефективності використання ресурсів: коефіцієнт природної ресурсовіддачі, коефіцієнт екологоемності, коефіцієнт ресурсоемності процесу, коефіцієнт екологічності об'єкту, коефіцієнт відходоемності, коефіцієнт екологічності виробництва.

Усі вказані показники розділені на дві категорії: стимулятори та дестимулятори. Серед стимуляторів визначені ті показники, підвищення яких сприяє збільшенню інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів. З іншого боку, дестимуляторами вважаються ті показники, зростання яких призводить до зменшення зазначеної інтегральної оцінки. Показники інтегральної оцінки це середнє арифметичне від всіх розрахованих частних показників.

Таблиця 3.2 – Показники інтегральної оцінки використання виробничих ресурсів підприємства

Показники	Роки		
	2020	2021	2022
Оцінка економічної ефективності використання матеріальних ресурсів	0,4665	0,4971	0,4466
Оцінка економічної ефективності використання трудових ресурсів	0,4494	0,5080	0,4961
Оцінка економічної ефективності використання фінансових ресурсів	0,2397	0,2333	0,2007
Оцінка економічної ефективності використання інформаційних ресурсів	0,1690	0,3882	0,5707
Оцінка економічної ефективності використання ресурсів часу	0,1728	0,3181	0,2975
Оцінка економічної ефективності використання земельних ресурсів	0,4181	0,4383	0,4516
Оцінка рентабельності використання ресурсів	0,2906	0,3811	0,3116
Інтегральна оцінка економічної ефективності використання ресурсів	0,3151	0,3949	0,3964

*Джерело: розраховано автором

Дані таблиці 3.2 свідчать про вплив кожного з видів ресурсів на результативність діяльності підприємства. Так інтегральний показник ефективності використання матеріальних ресурсів свідчить про те, що

результативність діяльності підприємства на 40% залежить від використання матеріальних ресурсів. Така тенденція спостерігається і по інтегральному показнику використання підприємством трудових ресурсів.

Від ефективного використання трудових ресурсів підприємство залежить на 20%. Розрахований показник ефективності використання трудових ресурсів має тенденцію до збільшення, а це означає про збільшення впливу інформації на результативність діяльності підприємства.

В цілому розрахований загальний інтегральний показник ефективності використання виробничих ресурсів підприємства свідчить про те, що залежить підприємство від своїх ресурсів на 40%.

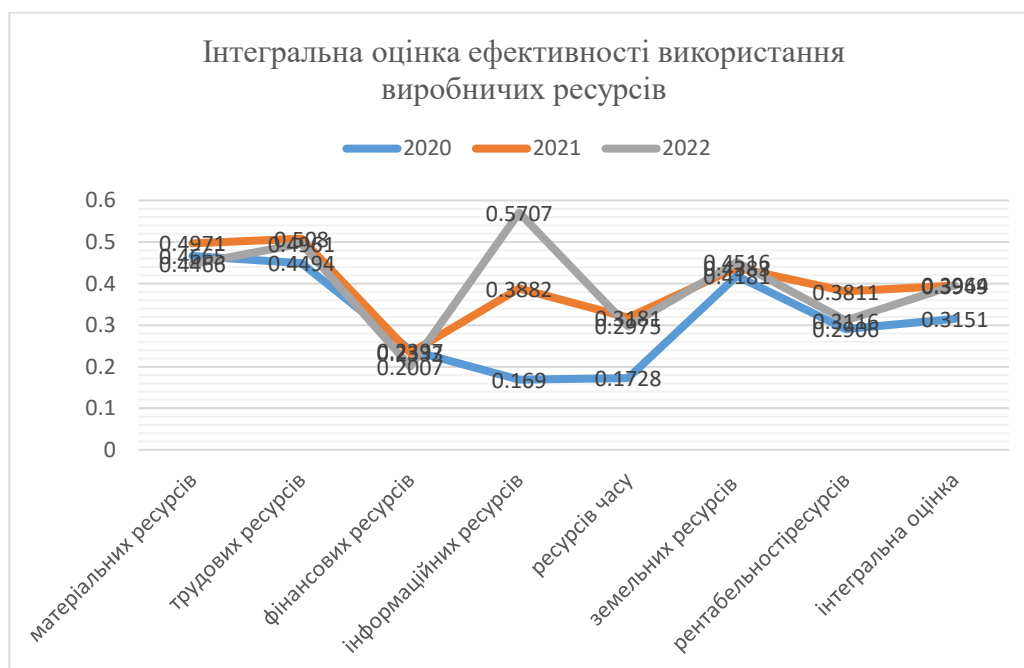

Рисунок 3.1 – Інтегральна оцінка ефективності використання виробничих ресурсів підприємства за 2020 – 2022 рока

*Джерело: сформовано автором

Отже, застосований методичний підхід дав можливість отримати комплексну оцінку економічної ефективності використання різних ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, земельних, інформаційних та часових) на підприємстві, а також показників рентабельності їхнього використання. У той же час, поточний стан використання ресурсів на зазначеному аграрному підприємстві не дає можливості сформулювати стратегічні перспективи для

покращення ефективності використання ресурсів. Це вимагає прогнозування отриманих інтегральних оцінок на майбутні періоди діяльності суб'єктів господарювання. Підвищення результативності операцій сільськогосподарських підприємств стає можливим лише шляхом раціонального та науково обґрунтованого використання наявних ресурсів, підвищення якості реалізованої продукції, оптимізації структури активів та джерел їхнього фінансування, що призводить до досягнення балансу у виробничих та фінансово-господарських процесах.

Одночасно зростаюча динаміка зовнішнього середовища, збільшення конкуренції та впровадження інноваційних технологій у сфері збереження та ефективного використання ресурсів обумовлюють необхідність розроблення стратегій управління ресурсами аграрних підприємств. Але існуючі методи, такі як матричні та експертні підходи до планування та стратегічного визначення способів використання ресурсів, не забезпечують достатньої об'єктивності у прогнозуванні розвитку ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання на аграрному ринку.

Це вимагає створення симбіотичного методу для визначення стратегічних напрямків підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, який би враховував переваги якісних та кількісних методів стратегічного планування. Для досягнення цієї мети, пропонується використовувати отримані інтегральні оцінки для прогнозування ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Ці інтегральні оцінки можна поділити на дві категорії:

- перша категорія оцінок включає в себе показники, у випадку яких у ході ретроспективного періоду визначаються явно виражені тенденції до зростання або зменшення їхніх значень;
- друга категорія оцінок охоплює ті показники, для яких відсутні визначені тенденції.

Отже, деякі інтегральні оцінки можуть відноситись до різних категорій для окремих підприємств. Для кожної інтегральної оцінки та для кожного

підприємства можуть бути визначені рівняння парної лінійної регресії, що відображають залежність даної оцінки від періоду часу t .

$$w_{1j}(r,t) = a_{1jr}t + b_{1jr} \quad (3.1)$$

Перевірка реальності початкових даних виконується за допомогою критерію Фішера шляхом аналізу отриманих рівнянь регресії. Для цього визначено коефіцієнт детермінації.

В таблиці 3.3 представлені комплексні оцінки, які відносяться до першої групи. У цій таблиці представлені рівняння регресії, що характеризують ці оцінки, а також показники, призначені для перевірки їхньої адекватності. Також наведено прогнози відповідних комплексних оцінок на 2023 та 2024 роки.

Таблиця 3.3 - Прогнозовані значення інтегральних оцінок ефективності використання ресурсів

Інтегральна оцінка	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації	Фактичне значення по критерію Фішера	Прогнозні значення	
				2023 р	2024 р
Матеріальні	$0,019t + 0,430$	0,741017	17,16756	0,62372	0,64314
Трудові	$0,3707\ln(t) + 0,1577$	0,9597	142,8834	1,0	1,0
Фінансові	$0,048t + 0,372$	0,737162	16,82777	0,852196	0,900166
Інформаційні	$0,025t + 0,326$	0,787541	22,240745	0,573269	0,5977714
Ресурси часу	$-0,062t + 0,789$	0,948665	110,8804	0,169133	0,107152
Земельні	$0,2854\ln(t) + 0,1126$	0,9608	147,0612	0,769758	0,796959
Показники рентабельності	$0,015t + 0,413$	0,623801	9,949005	0,562108	0,577068

*Джерело: розраховано автором

Для розрахунку прогнозних значень інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів брались дані по розрахованим показникам; матеріальні ресурси, трудові та фінансові ресурси, інформаційні та ресурси часу, земельні та показники рентабельності. Найбільший вплив на ефективність використання ресурсів надають саме фінансові ресурси та матеріальні ресурси. І це цілком зрозуміло, оскільки саме завдяки ним підприємство має змогу організовувати безперебійний виробничий процес і отримувати прибуток.

Отже, серед основних умов формування та впровадження стратегії ефективного використання ресурсів на досліджуваному підприємстві можна виокремити наступні:

- обґрунтування і впровадження ефективних систем управління використанням ресурсів та їх стале вдосконалення;
- оптимізація фінансування та реалізація програм і проектів, спрямованих на ефективне використання всіх типів ресурсів;
- розробка механізмів для стимулювання збереження ресурсів та енергії на аграрних підприємствах;
- впровадження системи контролю виконання програм та заходів, спрямованих на збереження ресурсів, на підприємствах, та встановлення відповідальності за їх реалізацію;
- розробка та застосування передових техніко-технологічних рішень і матеріалів, спрямованих на якісне підвищення ефективності використання природних ресурсів, зокрема земель.

Важливо враховувати, що стратегічне управління ресурсовикористанням ґрунтується на стратегічних рішеннях, які відрізняються рядом характеристик, серед яких слід відзначити: інноваційний характер; орієнтацію на перспективні цілі та можливості; складність формування у зв'язку із великою кількістю невизначених стратегічних альтернатив; поєднання суб'єктивності та об'єктивності оцінки; незворотність та високий рівень ризику.

3.2 Організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств

В сучасних умовах перетворення вітчизняного аграрного сектору перш на все націлено на зміні у виробничо-господарських відносинах. Це передбачає активізацію економічних, соціальних та екологічних аспектів агропродовольчої сфери, створення інтеграційної інфраструктури та

впровадження зовсім нового організаційно-економічного механізму для ефективного використання ресурсів підприємств, що базується на економічних принципах регульованого ринку. Однією з ключових стратегічних перспектив сучасного етапу розвитку сільського господарства є забезпечення продовольчої безпеки країни та насичення внутрішнього ринку сільськогосподарськими продуктами, які передбачають раціональне та обережне використання ключових ресурсів аграрного підприємства, а саме: земельних, матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, часових та підприємницьких. Їх реалізація потребує розробки конкретних заходів та формування набору інструментів. Ці заходи та інструменти мають сприяти швидкому переходу агропромислового виробництва на новий етап економічного розвитку і подальшому підвищенню ефективності виробничо-господарського потенціалу суб'єктів господарювання. Серед широкого спектру проблем, що висвітлені в другому розділі даного дослідження, особливу важливість варто приділити формуванню нового адаптивного організаційно-економічного механізму для підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Цей механізм повинен враховувати взаємодію на рівні макро- та мікрорівнів агропродовольчої сфери.

Згідно з проведеним аналізом ефективності використання ресурсів у фермерському господарстві і показниками інтегрального оцінювання результативності, об'єктивності і повноти отриманих результатів не лише дозволяють активно впливати на поточний стан підприємств аграрної сфери, але й встановлювати їх економічні параметри, визначати структуру й обсяги необхідного виробництва продукції. Крім того, ці результати дозволяють відстежувати та коригувати недостатньо врегульовані фактори, явища й процеси, а також формувати плани та прогнози розвитку конкретного підприємства в аграрному секторі [14; 15].

Отже, оптимальне та результативне використання всіх різновидів ресурсів у сфері господарювання аграрного сектору включає в себе комплекс

заходів та параметрів на рівні правового, організаційного, наукового, фінансового та інших аспектів. Ці заходи та параметри орієнтовані на досягнення розвитку даного сектору за допомогою поєднання його економічних функцій та ефективного використання його внутрішнього ресурсного потенціалу.

Узагальнення думок, щодо сутності, ролі та складових організаційно-економічного механізму дозволяє охарактеризувати його за двома аспектами, тобто у вузькому та широкому розумінні. У широкому сенсі він вважається формою організації взаємодії учасників ринку, структур та підрозділів підприємства, внутрішніх бізнес-процесів, а також сукупністю економічних методів та інструментів для забезпечення цієї взаємодії. З іншого боку, у вузькому розумінні, це є система організаційно-економічних заходів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності підприємства, що включає в себе реалізацію взаємопов'язаних організаційно-адміністративних та економічних заходів [25].

У вітчизняних та міжнародних наукових виданнях існує значна кількість досліджень, що присвячені формуванню організаційно-економічного механізму управління ресурсами аграрних підприємств, їх ресурсним потенціалом, процесами ресурсозбереження та ресурсозаощадження. Водночас ця область вимагає актуалізації, безпосередньо організаційно-економічний механізм підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств. Цей механізм повинен враховувати особливості кожного з видів ресурсів, визначених у даному дослідженні, а також вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, регулятивні функції суб'єктів аграрної сфери на макро- та мікрорівнях. Крім того, він повинен мати адаптивні властивості для можливості оперативного коригування та використання елементів зазначеного механізму. Механізм, що враховує ці аспекти, повинен мати відповідну методологічну основу. Отже, взаємодія ключових елементів наведеного методичного базису, серед яких основні поняття включають: сутність та види ресурсів аграрних підприємств, ресурсне

забезпечення, ресурсний потенціал, ресурсний менеджмент, ресурсна взаємодія. Наведений базис дозволяє розробити ефективний організаційно-економічний механізм для підвищення ефективності використання ресурсів (рис.3.2). Цей механізм, в свою чергу, включатиме наступні компоненти:

- створення управлінської структури, яка сприятиме ефективному здійсненню планування, контролю та коригувальних заходів на основі зібраних даних і одночасно матиме чітко визначену систему розподілу обов'язків та повноважень;

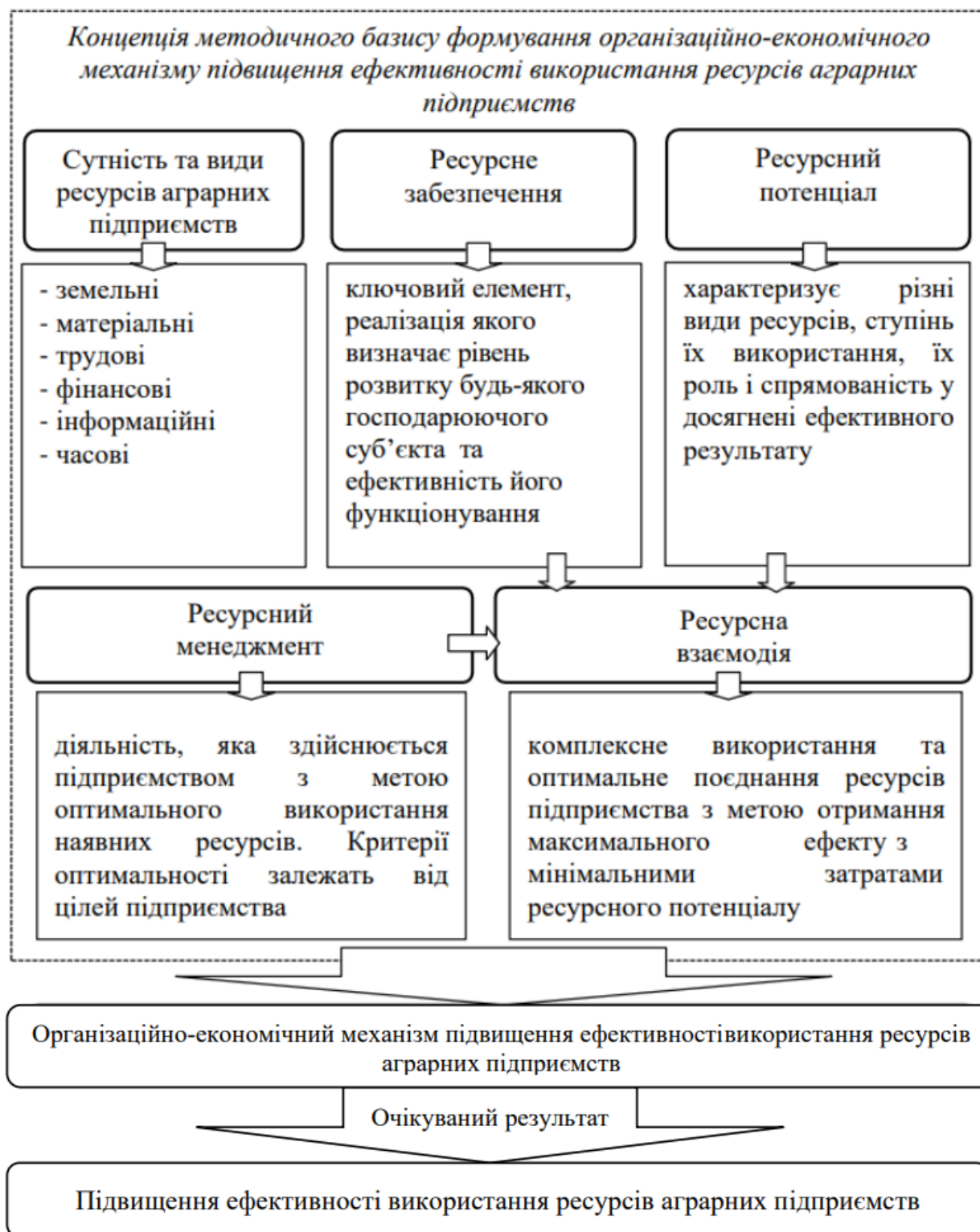

Рисунок 3.2- Основа формування організаційно- економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства

*Джерело: [розроблено автором на основі 3; 14; 15]

- використання управлінських методів, прийомів та засобів, які

інтегровані в багаторівневу систему та пов'язані з інформаційною системою консолідованої звітності підприємства;

- організація управлінського персоналу та технічного забезпечення системи управління ресурсами.

Отже, діюча концепція щодо формування організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрних підприємств повинні включати: ресурси; ресурсне забезпечення та ресурсний потенціал. До ресурсів обов'язково повинні входити: матеріальні, трудові, фінансові, інформаційні, земельні. Ресурсне забезпечення є ключовим елементом, реалізація якого визначає рівень розвитку будь-якого господарюючого суб'єкта та ефективність його функціонування. Ресурсний потенціал повинен характеризувати різні види ресурсів, ступінь їх використання, роль та спрямованість для досягнення ефективного результату.

Зазначені компоненти визначаються необхідністю досягнення ефективних результатів у діяльності підприємства, зокрема в контексті підвищення ефективності використання ресурсів. Основна умова для досягнення цих результатів полягає в оптимальності прийнятих рішень та в необхідності адаптації планових програм відповідно до зміни напрямків розвитку галузі, території та спеціалізації суб'єкта агропродовольчої сфери. Обґрунтованість управлінських рішень у сфері ресурсного менеджменту базується на обдуманості обраних стратегічних напрямків діяльності сільськогосподарських підприємств, які враховують сутність ресурсної структури та сприяють підтримці існуючих виробничих, технологічних та інтелектуальних взаємозв'язків.

Економічна та ресурсна ситуація визначає напрямки діяльності підприємства, які спрямовані на задоволення потреб контрагентів та виготовлення тих товарів чи послуг, які враховують їхні вимоги і сприяють формуванню капіталу, необхідного для подальшого економічного зростання. Наведені фактори вказують на необхідність урахування впливу не лише зовнішніх змінних, але й внутрішніх змін в середовищі, що сприяє зміцненню

стійкості підприємства та сприяє його розвитку [14]. Сучасні вимоги до виробничої діяльності в сфері сільського господарства характеризуються збільшенням вимог до якості продукції, розширенням асортименту та відповідь на продовольчі потреби суспільства. Передбачення змін зовнішніх умов, ефектів від прийнятих рішень та обґрунтування необхідної своєчасної реакції управління підприємством на очікувані наслідки досягається через перерозподіл наявних ресурсів, залучення додаткових фінансових, матеріальних, трудових, земельних, інформаційних та часових ресурсів.

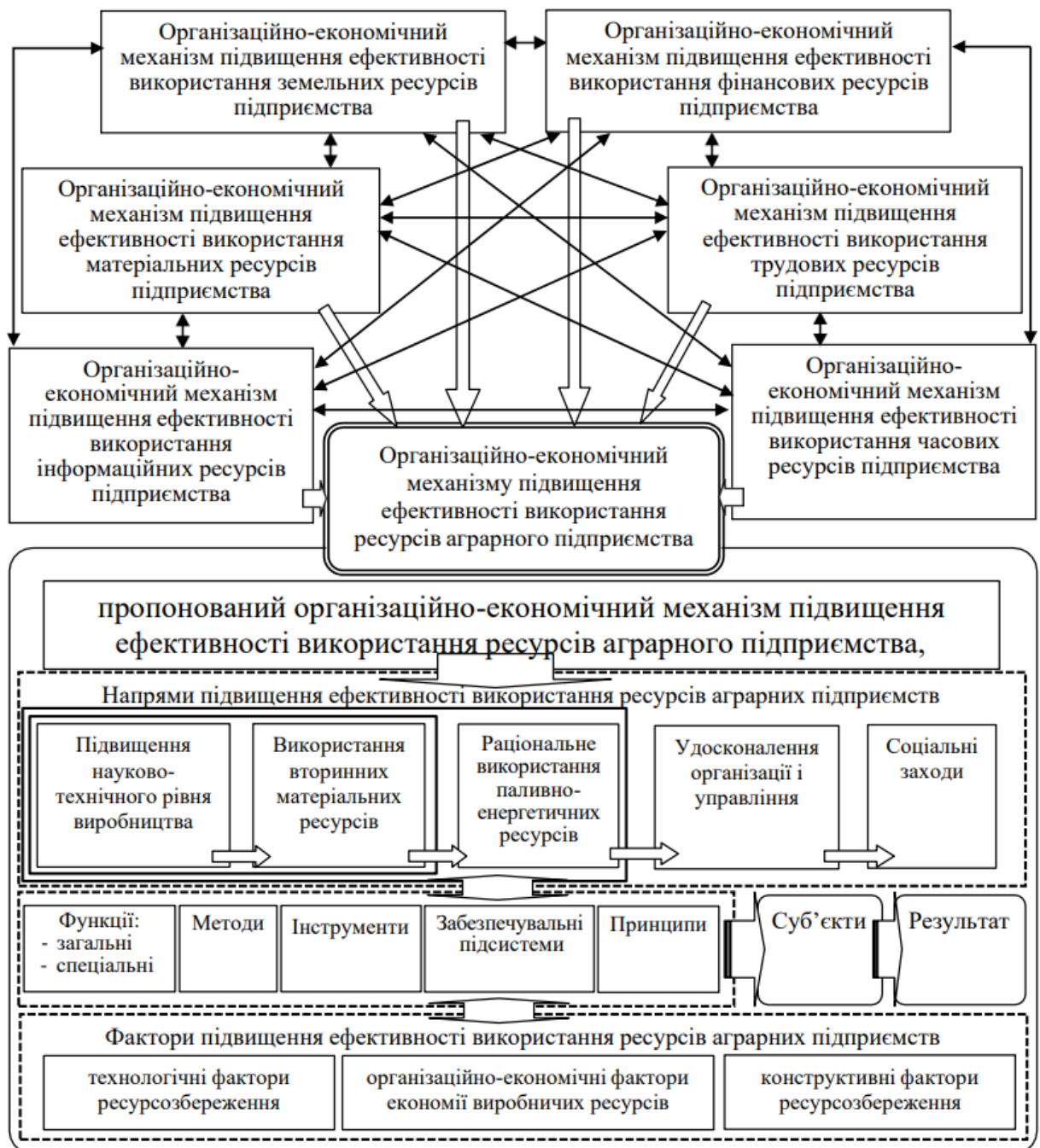

Рисунок 3.3 - Модель організаційно-економічного механізму підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства

*Джерело: розроблено автором

На основі запропонованої методології та вивчених результатів прогнозування, а також стратегічних напрямків підвищення ефективності використання ресурсів аграрного підприємства, визначених за інтегральними оцінками результативності використання, варто створити адаптивний організаційно-економічний механізм. Цей механізм має передбачати найбільш оптимальний економічний інструментарій для взаємодії матеріальних, трудових, земельних, інформаційних та часових ресурсів у економічному, екологічному та соціальному відношенні (див. рис. 3.3).

3.3 Напрями підвищення ефективності використання виробничих ресурсів підприємством

Напрями оптимізації використання ресурсів аграрних підприємств в рамках запропонованого механізму розподілені так:

1. Зміни у науково-технічному рівні виробництва передбачає реалізацію наступних заходів:

- удосконалення якості технічного обладнання, зокрема в галузі виробництва сільськогосподарської продукції;
- впровадження ресурсозберігаючих технологій;
- впровадження новітньої техніки і технології на основі досягнень науково-технічного прогресу;
- підвищення рівня автоматизації та роботизації технологічних процесів і виконання допоміжних робіт;
- зменшення втрат та відходів виробництва, оптимізація технологічних процесів для скорочення відходів та втрат ресурсів за допомогою вищезазначених чинників.
- забезпечення високої якості сировинних ресурсів та матеріалів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції.

- впровадження нових типів сировинних матеріалів, використання економічних сортів сировини та матеріалів, включаючи наукомісткі аналоги, що сприяють підвищенню урожайності в рослинництві та продуктивності в тваринництві; покращення якості, екологічних показників та терміну зберігання продукції аграрних виробників;

- визначення оптимальних формул замовлення; підвищення ступеня спеціалізації виробництва.

2. Використання вторинних матеріальних ресурсів. Це обумовлено тим, що кількісний рівень відходів у сільськогосподарському виробництві, а також ступінь їх подальшого використання, стають ключовими показниками ефективності застосування досягнень науково-технічного прогресу в агропродовольчій галузі. Застосування нововведень науково-технічного прогресу в агропродовольчій галузі виражається у русі до більш високого рівня модернізації технологій ресурсозбереження та ресурсозаощадження. У результаті цього процесу, виробництво сільськогосподарської продукції супроводжується меншим обсягом відходів та втрат. Це, в свою чергу, призводить до досягнення соціальних, економічних та екологічних результатів у розвитку агросфери. В майбутньому усі учасники аграрного ринку повинні здійснити перехід на високопродуктивні технології. Це той випадок, коли ефективно використовують ресурси та мають мінімальну кількість відходів. Це означає, що відходи одного етапу агропромислового виробництва повинні стати сировиною для іншого етапу виробництва, утворюючи цикл, в якому кожен етап забезпечує наступний "виробничий ланцюг" своїми відходами. Внаслідок цього формується основа для переходу до замкнутого виробничого циклу, в межах якого невикористані відходи будуть зменшені до мінімуму, перетворюючись на корисні продукти.

Зокрема, цей напрям передбачає впровадження наступних заходів: інтегроване використання сировини та матеріалів всіма учасниками агропродовольчої сфери; застосування безвідходних та екологічно чистих технологічних процесів; відновлення використаних ресурсів, матеріалів,

продукції ;збір, заготівля та переробка відходів виробництва та споживання; вдосконалення організації та планування збору, заготівлі та використання вторинної сировини.

3. Для аграрного виробництва вельми значущим є наступний аспект: "Ефективне використання паливно-енергетичних ресурсів". Саме ця частина виробничого потенціалу аграрного підприємства вимагає значних витрат на його реалізацію. Вказаний напрям повинен включати такі заходи, як: впровадження техніки та технологій, спрямованих на збереження енергії; використання технологій з меншим енергоспоживанням; заміна застарілого та енергоємного обладнання; застосування процесів з меншим споживанням палива та енергії; використання відпрацьованого та відведеного тепла; ефективне використання місцевих енергоресурсів, таких як біомаса, деревні та рослинні відходи, торф, рослинні масла, гній, стоки тощо; розробка, впровадження технологій та обладнання для переробки біомаси, рослинних та деревних відходів у високоякісне рідке, газоподібне та тверде паливо; біоконверсія гною в біогаз і добрива.

4. Вдосконалення організації та управління, цей напрям включає: автоматизацію та комп'ютеризацію системи управління ресурсами; ефективний розподіл матеріальних ресурсів та використання наднормативних запасів у процесі управління; покращення систем управління та аналізу використання ресурсів на сільськогосподарському підприємстві; планування та управління запасами на рівні, що забезпечує конкурентоспроможність підприємства; оптимізація економічних зв'язків та закупівель; вдосконалення системи руху товарів в мережі, включаючи поліпшення умов зберігання та транспортування матеріальних ресурсів і готової продукції; впровадження новітніх видів тари, упаковки та транспортування; оптимізація обсягів та структурного співвідношення виробничих і товарних запасів виробництва; вдосконалення нормування, регламентації та використання земельних ресурсів підприємства; створення системи управління зовнішньоекономічними зв'язками, що включає міжнародну виробничо-

комерційну співпрацю, впровадження технологічних інновацій та вихід на міжнародні ринки; управління постачанням продукції з високим рівнем технологічної готовності відповідно до вимог споживачів.

5. Впровадження соціальних заходів, з метою поліпшення організаційно-економічних аспектів використання виробничих ресурсів аграрними підприємствами, а саме: виокремлення технічного, фінансового, управлінського і комерційного персоналу, що проходить на конкурсній основі, інтегруючи професійне тестування з урахуванням конкретних вимог та спеціалізації, підприємства; підвищення кваліфікації персоналу; поліпшення умов та методів стимуляції праці; контроль та стимулювання, щодо раціонального використання всіх видів ресурсів аграрного підприємства; побудова моделі поведінки працівників, спрямованої на ресурсозаощадливість та ресурсозбереження; розвиток взаємодії з громадськістю.

Хоча наведені вище напрями мають чітке розмежування, їхнє комплексне застосування виявиться ключовим для впровадження організаційно-економічного механізму і підвищення ефективності використання виробничого потенціалу аграрного підприємства.

Таким чином, в запропонованому механізмі виділено фактори, які сприяють підвищенню ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, і ці фактори можна розподілити на три групи.

Перша група включає в себе технологічні аспекти ефективного використання ресурсів - це заходи, пов'язані із вдосконаленням технологічних процесів у виробництві сільськогосподарської продукції.

Друга група охоплює конструктивні фактори збереження ресурсів, що включають заходи для поліпшення проектно-конструкторських рішень і методів розрахунку.

Третя група включає організаційно-економічні аспекти економії ресурсів, що передбачають заходи для удосконалення організаційних та економічних умов використання ресурсів.

Наступним ключовим елементом запропонованого механізму є функції. Вони можуть бути загальними (які передбачають реалізацію стандартного комплексу управлінських функцій у сфері ресурсного менеджменту та ресурсозбереження) та специфічними – вони характерні тільки для області управління ефективністю використання ресурсів аграрного підприємства. Таким чином, можна обґрунтувати виділення наступних загальних функцій у запропонованому механізмі:

- планування та прогнозування потреби в виробничих ресурсах підприємства має ґрунтуватися на системі визнаних нормативів витрат конкретного виду ресурсу на кожну одиницю виробленої продукції. У зв'язку з цим, аграрним підприємствам треба приділяти увагу системі встановлення норм і стандартів;

- організації - вона включає, по-перше, створення ефективної структури управління ресурсами сільськогосподарського підприємства. По-друге, у процесі виробництва, що безпосередньо пов'язаний з використанням ресурсів, виникає потреба в регулюванні ресурсозбереження та ресурсозаощадження. Це призводить до третього аспекту - обліку витрат ресурсів на виробництво продукції та аналіз ресурсоспоживання, що дозволяє визначити тенденції та закономірності у розвитку організаційно-економічного механізму ресурсозбереження. Такий аналіз дозволяє виявити резерви, спрямовані на підвищення ефективності використання виробничих ресурсів;

- мотивації, яка спрямована на побудову у працівників підприємства моделі поведінки, що сприяє ефективному використанню різних видів ресурсів. Ця поведінкова модель включає в себе ресурсоощадливий та ресурсозберігаючий підхід, і сприяє стимулюванню такої ефективної поведінки. Важливо, що ці методи застосовуються не лише в системі управління ресурсним потенціалом, але й усіма працівниками аграрного підприємства;

- контролю, яка в даному механізмі повинна бути реалізована через постійний нагляд за всіма етапами виробничого циклу. Це дозволяє виявляти

відхилення обсягу витрат ресурсів на одиницю виробленої продукції в порівнянні з встановленими підприємством нормативами, а також визначати причини цих відхилень. Організація контролю якості виробленої продукції та її безпеки для споживача є необхідною умовою для утримання високого рівня конкурентоспроможності, а також підвищення цінових показників реалізації товарної продукції. Результати даного процесу підлягають оцінці, що вказує на ступінь досягнення виконавцями поставлених параметрів управлінської підсистеми. Всі висновки, отримані в результаті аналізу рівня досягнення результату, використовуються керівником при прийнятті рішень в організаційно-економічному механізмі.

Серед специфічних функцій підвищення результативності використання ресурсів у рамках запропонованого механізму можна визначити наступні:

- моніторинг і виявлення потенційних та фактичних джерел економії, а також методів раціонального використання матеріальних і нематеріальних ресурсів;
- оцінка рівня ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного підприємства;
- аналіз можливостей збільшення прибутку через застосування процесів, спрямованих на збереження ресурсів, скорочення енерго- та матеріаловитрат виробництва, скорочення виробничого циклу, покращення якості продукції та забезпечення її конкурентоспроможності;
- захист навколишнього середовища та відповідність екологічним стандартам, застосування економічних та нетрадиційних матеріалів і джерел енергії, розширення використання вторинних ресурсів і побічних продуктів, організація повної переробки виробничих відходів і матеріалів, а також підвищення збору та утилізації побутових відходів.

Отже, ці функції повинні бути розглянуті у взаємодії з комплексом заходів управлінських структур різних рівнів з метою спрямування на процес ресурсозбереження та досягнення постійного підвищення ефективності

використання всіх ресурсів підприємства і, відповідного, забезпечення підвищення ефективності його фінансово-господарської діяльності [17].

Описуючи методи запропонованого механізму та групуючи їх, варто враховувати основні принципи класичної теорії управління і особливості функціонування підприємств аграрного сектору. Таким чином, окрім економічних, організаційно-розпорядчих і соціально-психологічних методів, слід врахувати техніко-технологічні, екологічні та методи тайм-менеджменту (рис. 3.4).

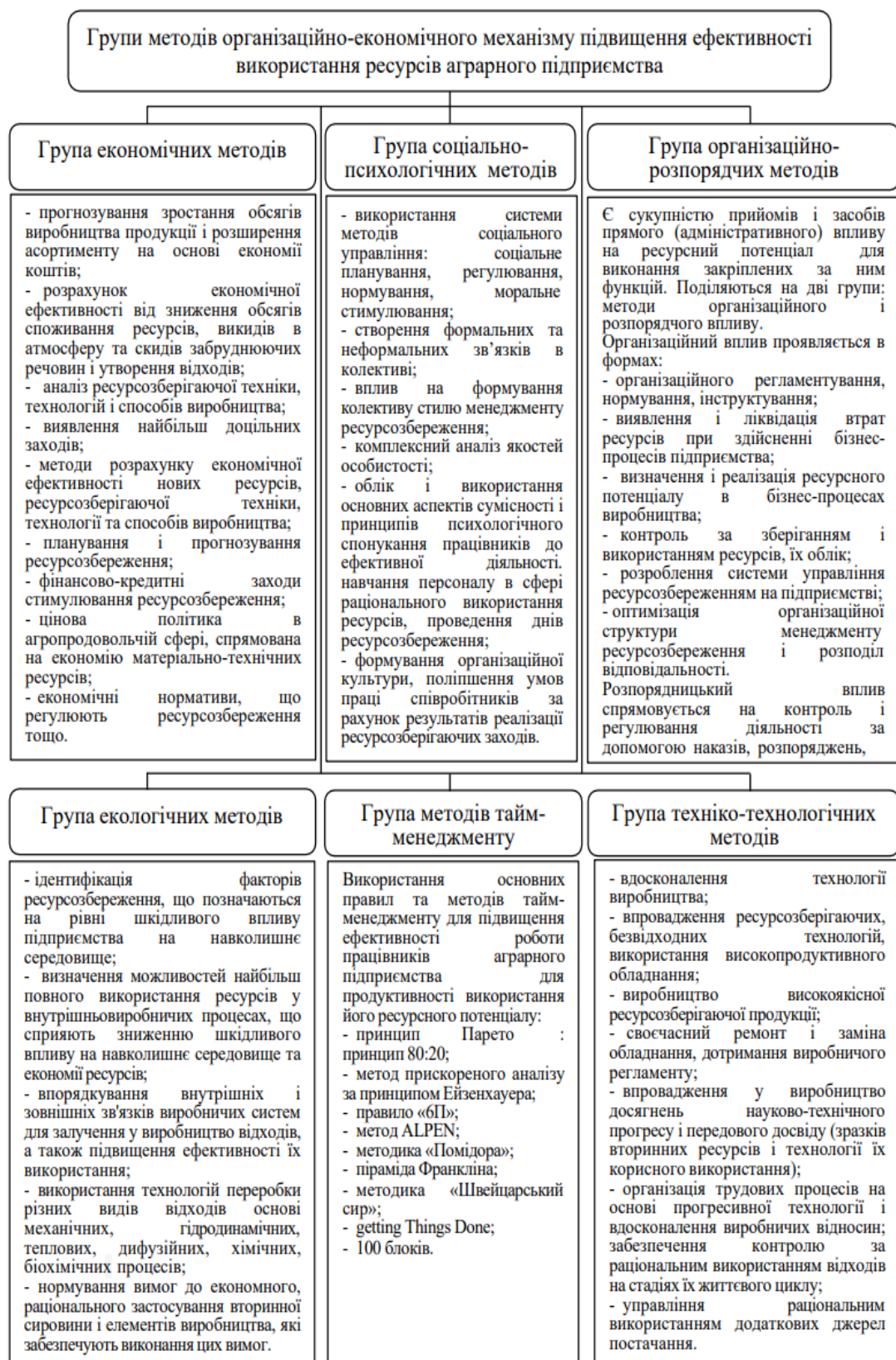

Рисунок 3.4 – Методи організаційно-економічного механізму ефективного використання виробничих ресурсів підприємства

*Джерело: сформовано автором

Використані методи для підвищення результативності використання ресурсів мають вагомі переваги у вирішенні конкретних завдань на

економічному рівні підприємства. У той самий час впровадження сучасного інструментарію, який використовує позитивні аспекти взаємодії наведених методів в рамках механізму, дозволяє аграріям значно підвищити ефективність використання своїх ресурсів.

Отже, запропонований організаційно-економічний механізм для підвищення ефективності використання ресурсів на сільськогосподарському підприємстві, враховуючи адаптивні характеристики його компонентів та їх функціональні особливості, сприятиме систематизації взаємодії всіх видів ресурсів з метою підвищення їх ефективності під час діяльності сільськогосподарського підприємства. Це створить сприятливі умови для комплексного економічного, екологічного та соціального розвитку окремих суб'єктів агропродовольчої сфери та галузі в цілому.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати дослідження щодо теоретичних аспектів формування та використання ресурсів підприємства, слід зазначити:

1. Проведений аналіз етапів еволюції наукових знань про економічні ресурси, дослідження понятійно-категоріального апарату та тверджень науковців стосовно сутності поняття «ресурси» дозволили узагальнити одержані дані, та надати власне визначення поняття ресурси аграрних підприємств» як сукупності органічно взаємопов'язаних природних, матеріальних, нематеріальних, фінансових, трудових, часових та інформаційних ресурсів, які при взаємодії один з одним та при врахуванні впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища забезпечують безперерйну діяльність аграрного підприємства з метою отримання максимального прибутку беручи до уваги економічну, екологічну та соціальну основи.

2. Враховуючи різноспрямованість класифікацій та особливості типізації ресурсів, запропоновано як основні види ресурсів аграрного підприємства визначити наступні: матеріальні, нематеріальні, фінансові, трудові, земельні, інформаційні, часові та підприємницькі, та удосконалити класифікацію шляхом доповнення ознаками інформаційних (за ступенем достовірності; за ступенем надійності; за шляхом (рівнем) передачі; за каналом передачі; за сферою використання) та розробленням класифікації часових (за ефективністю використання; за галузевою приналежністю; за швидкістю прийняття рішення; за використанням часу з урахуванням сезонності виробництва) ресурсів.

3. Узагальнено сучасних підходи до визначення видів ефективності використання ресурсів аграрних підприємств, враховуючи їх різноспрямованість та особливості типізації.

Для написання кваліфікаційної магістерської роботи було обрано ФГ «Шайденко Т.М.» Сумського району Сумської області, за матеріалами якого було здійснено наступні висновки:

1. У землекористуванні підприємства знаходиться 851 га землі.

2. Підприємство спеціалізується на вирощуванні продукції рослинництва, тобто підприємство є вузькоспеціалізованим. Найбільшу питому вагу в структурі товарної продукції займають зернові та зернобобові і становлять 65%. В структурі зернових та зернобобових найбільшу питому вагу становить кукурудза на зерно - 41%.

3. Розмір товарної продукції в 2022 році по відношенню до 2020 року майже не змінився і на кінець 2022 року становить 26 868,8 тис. грн. Соняшник, який вирощує підприємство має тенденцію до скорочення і в структурі товарної продукції становить 35%.

4. Середньооблікова чисельність працівників підприємства скоротилась на 5 осіб. При цьому підприємство постійно залучає до виробничого процесу найманих працівників від 5-10 осіб щорічно. Цей факт можна пояснити економією фонду заробітної плати.

5. Середньомісячний фонд оплати праці в 2022 році по відношенню до 2020 року збільшився на 69,5 тис. грн. Таке збільшення відбулося в результаті збільшення розміру мінімальної заробітної плати. Середньомісячна заробітна плата працівників підприємства в 2022 році по відношенню до 2020 року збільшилась майже в двічі.

6. Так в 2022 році по відношенню до 2020 року їх вартість основних засобів збільшилася на 4634 тис. грн. таке збільшення відбулося по всім наявним основним засобам підприємства. Так вартість будівель і споруд за останні три роки збільшилася на 2734 тис. грн; вартість машин і обладнання на 1622 тис. грн; вартість транспортних засобів збільшилася на 185 тис. грн.

7. В цілому по підприємству в 2022 році по відношенню до 2020 року чистий прибуток підприємства збільшився на 5832,7 тис. грн. Це означає що у підприємства є можливість покращувати свою матеріально технічну базу і збільшувати обсяги товарної продукції.

8. Землевіддача в середньому за три роки становить 30,6 грн., це означає, що за рахунок ефективного використання земельних угідь

підприємство отримує виручки у розмірі 30, 6 грн. Рівень розораності по підприємству становить 1,0, високий показник тільки тому що площа земельних угідь підприємства не значна, лише 891 га.

9. Показник фондоозброєності по підприємству має тенденцію до зростання і в середньому за три останні роки становить 205,59 тис. грн.

10. Коефіцієнт використання трудових ресурсів підприємства майже не змінний і за три роки становить 0,96.

Покращений методичний підхід до інтегральної оцінки ефективності використання ресурсів аграрного підприємства дозволив систематизувати та класифікувати показники оцінки ефективності використання різних видів ресурсів у господарюванні останнього. Це призвело до отримання показників результативності використання ресурсного потенціалу в економічному, відношенні. Розроблена структурна схема методики оцінки інтегральної ефективності використання ресурсів аграрних підприємств передбачає послідовне проведення трьох етапів: підготовчого етапу до оцінки ефективності використання ресурсів на підприємстві, етапу оцінки рівня ефективності використання ресурсів за різними аспектами та етапу прогнозування інтегральної оцінки та відповідно рівня ефективності ресурсовикористання. Практична спрямованість запропонованого методичного підходу була підтверджена його апробацією на аграрних підприємствах.

Доведено, що практичне випробування розробленого методичного підходу дало можливість отримати ретельну оцінку ефективності використання основних видів ресурсів на аграрному підприємстві, а також визначити особливості функціонування систем використання ресурсів на досліджуваному підприємстві з метою визначення стратегічних напрямків їхньої оптимізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В. Г. Оцінювання ефективності використання ресурсів виробничого потенціалу за критеріями "граничний продукт ресурсу – ціна ресурсу". *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 9. С. 80-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2016_9_19 (дата звернення 23.11.2023)
2. Андрющенко І. О., Сельській А.М., Аспекти підвищення конкурентоспроможності та ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. Матеріали науково-практичної конференції викладачів, аспірантів та студентів Сумського НАУ (25-28 квітня 2023 р.). Суми, 2023. С. 495.
3. Бойко Ю. О. Конкурентні структури ринків збуту та потенціал конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій*. 2017. С. 315-317.
4. Горяча О. Л. Формування виробничого потенціалу промислового підприємства. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 3. С. 54-59.
5. Гурочкіна В. В. Формування та оцінювання науково-виробничого потенціалу підприємства. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 6(1). С. 90-93.
6. Гончаренко О.Г. Формування і використання ресурсного потенціалу виробничого комплексу Державної кримінальновиконавчої служби України [монографія]. Чернігів: Десна Поліграф, 2017. 465 с.
7. Дикань В. В. Теоретичні основи розвитку виробничого потенціалу вітчизняних підприємств машинобудування. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2015. Вип. 2. С. 72-85.
8. Довга Т. А. Роль та місце аналізу виробничих запасів в системі управління ресурсним потенціалом підприємства. *Молодий вчений*. 2015. № 5(1). С. 130-134.

9. Демченко О. В. Імперативи трансформацій потенціалу аграрного виробництва в контексті циклічності його розвитку. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2015. Т. 20, Вип. 5. С. 53-56
10. Демченко О.В. Трансформація ресурсного потенціалу в умовах інноваційного розвитку аграрної економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. Чернігів: Черніг. нац. технол. ун-т, 2016. № 1 (5). С. 136-141.
11. Жук Є. О. Управління виробничим потенціалом підприємства. Науковий вісник *Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2016. № 5. С. 101-106
12. Збарський В. К. Розвиток виробничого потенціалу малих аграрних формувань Черкащини. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. № 1. С. 15-20.
13. Ільчук В. Кластеризація у формуванні виробничого потенціалу підприємств реального сектору економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 4. С. 7-15.
14. Красноручський О. О. Детермінанти розвитку систем ринкового розподілу продукції аграрних підприємств. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2017. № 162. С. 20–31.
15. Кулаковська Т. А. Удосконалення методики визначення рівня виробничого потенціалу підприємств [Електронний ресурс]. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 13(2). С. 103-107. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2017_13\(2\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2017_13(2)_22) (дата звернення 23.11.2023)
16. Кривончак О.В. Шляхи покращення використання виробничого потенціалу підприємства. *Наука й економіка* 2017 р. № 2 (38). С. 49-52.
17. Круш П. В. Система управління виробничим потенціалом підприємства в сучасних умовах. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinno_2015_1_13 (дата звернення 20.11.2023)

18. Кравець Т. В. Оцінювання рівня виробничого потенціалу регіонів України з використанням нейронних мереж. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 112-119.
19. Козак Л. В. Формування стратегій позиціонування продукції аграрних підприємств на вітчизняному та світовому ринках. *Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія»*, 2019. 494 с.
20. Корнійчук Г. В. Методологічні аспекти оцінки фінансового потенціалу агроформувань. *Агросвіт*. 2016. № 19. С. 3-8.
21. Ліганенко І. В. Ресурсно-компетенційний базис стратегічних змін на виробничому підприємстві. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2019. Вип. 1(1). С. 237- 244.
22. Мартиненко В. П. Адаптація зарубіжного досвіду щодо оцінки виробничого потенціалу підприємства *Підприємництво та інновації*. 2017. Вип. 3. С. 43-48. [URL::http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2017_3_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/pidinnov_2017_3_9) (дата звернення 11.11.2023)
23. Мартиненко В. П. Оцінка виробничого потенціалу підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2017. Вип. 1. С. 48-54.
24. Мацко Н. Г. Управління розвитком виробничого потенціалу промислового підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2017. Вип. 23(2). С. 69-72. [URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23\(2\)_17](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2017_23(2)_17) (дата звернення 21.11.2023)
25. Меліх Т. Г. Методологічний базис оцінки виробничого потенціалу харчових підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 12(2). С. 6-13.
26. Мельник Л. М. Забезпечення розвитку виробничого потенціалу підприємства в умовах переходу до сталого розвитку. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2017. Вип. 2. С. 94-103.
27. Мельник О. В. Виробничі ресурси аграрного спрямування: порівняльна характеристика дієвості на мікро- та макрорівнях на основі

складових результативності. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7. С. 137- 146

28. Момот А. С. Сутність та формування виробничого потенціалу аграрного сектора економіки України. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2016. № 2. С. 307-313.

29. Назарук О. М. Зміст категорії "виробничі ресурси підприємства" в економічних дослідженнях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Вип. 6(2). С. 116-118.

30. Олійник Т. В. Стратегічне управління фінансовими ресурсами на виробничому підприємстві. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 3. С. 104-109

31. Сельський А. Напрями підвищення ефективності використання виробничого потенціалу у швидкозмінюваних умовах ведення бізнесу. Матеріали 2 міжнародної наук. практ конференції «Стратегічні пріоритети розвитку бухгалтерського обліку та оподаткування в умовах глобалізації» Суми, 2023. С.

32. Руденко С. В. Структурні особливості комбінування ресурсів у розвитку виробничого потенціалу аграрних підприємств. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 4. С. 56-59.

33. Сейсебаєва Н. Г. Проблеми відновлення виробничого потенціалу підприємств машинобудування. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2015. № 6. С. 130-133.

34. Терещенко С.І Алгоритм визначення оптимального рівня ресурсного потенціалу сільськогосподарських . *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Херсон: ХДУ, 2017.- Вип.15.Ч.4. с.80-83.

35. Терещенко С.І., Інтелектуалізація праці: методичні підходи до обґрунтування управлінських рішень в сільськогосподарських підприємствах . *Економіка АПК*. 2017. № 2 С. 74-81
36. Терещенко С.І. Взаємозв'язок стійкого розвитку та ресурсної політики підприємства. *Економіка і суспільство: наукове електронне фахове видання*. 2017 р. Вип.12. с.377-381.
37. Kwilinski A. (2018). Mechanism of formation of industrial enterprise development strategy in the information economy. *Virtual Economics*, 1(1), 7-25. – URL : [https://doi.org/10.34021/ve.2018.01.01\(1\)](https://doi.org/10.34021/ve.2018.01.01(1)) (дата звернення 12.11.2023)
38. Schulze W.S. The two schools of thought in resource-based theory: definitions and implications for research, in Shrivastava, P., Huff, A.S. and Dutton,
39. J.E. (Eds), *Advances in Strategic Management*, Volume 10 A, JAI Press, Greenwich, CT. 1994.
40. Shuai D., Shuai Q., Dong Y. Particle model to optimize resource allocation and task assignment // *Information Systems*. 2007. Vol. 32, Issue 7. P. 987 – 995.
41. Wiig K.M. Knowledge management: where did it come from and where will it go?, *Expert Systems with Applications*, Vol. 13 No. 1, 1982.

